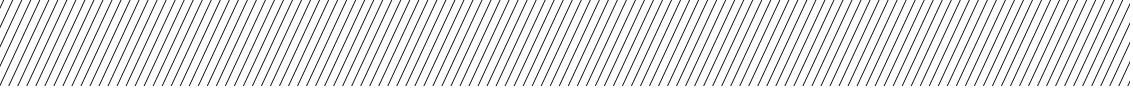

ההעפלה מצפון אפריקה

אוגוסט 1945 - מאי 1948

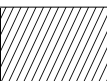

חקרו, כתבו וערכו: דניאל יחיאל בר-אלי ביטון וגבריאל שמעון ביטון

החוברת תרומת עזבונם של אליהו ורחל ביטון - מעפילים בספינה 'יהודה הלוי', מאי 1947

עיצוב: "סקורפיו 88" בע"מ

התשע"ט-2019

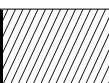
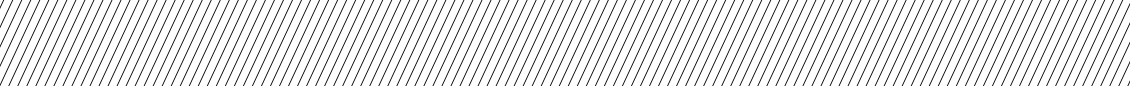
הקדשה

חוברת זו מוקדשת לכל אחד ואחת ממאות המעפילים הצפון אפריקאים - המוגרבים שהעזו 'להעפיל בחומה' לפלשתינה-א"י למרות הקשיים, התלאות והאילוצים שעמדו בפניהם. הם סללו את הדרך לעליית אחיהם למדינת ישראל במרוצת השנים. היום שבעים שנה אחרי סיפור העפלתם הם זכאים למקום בהיסטוריוגרפיה הציונית.

להורינו, רחל ואליהו ביטון שהעפילו ממרוקו במאי 1947 בספינה 'יהודה הלוי' וגורשו למחנות בקפריסין ולאורך השנים נתנו לנו להאמין שפועלם לא היה לשווא. לחבריהם למסע: אליהו סויסה, יעקב וענונו, פרוספר אוחנה, ז'ק פרץ, ראובן פרץ, חנניה לוי, אשריאל בוזגלו ואחותו פנינה, שלמה ביטון ואחותו מזל, גד כהן, שלמה דאדון ודוד בן הרוש. ולכל המעפילים בספינות שלא מט לבבם במסע התלאות לפלשתינה-א"י. באופן סמלי שירו של ריה"ל "אַל ימוט בְּלֵב יַמִּים לְבָבְךָ" על כמיהתו לעלות לארץ ישראל מבטא את המאמץ והתעוזה שלהם. (מְכַבֵּל עָרֵב, דייוואן, כרך ב').

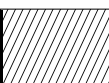
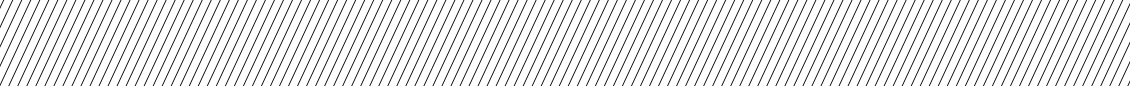
לפעילים הציונים במגרב: סאם אביטבול [אביטל], אלי אוחיון (מרוקו) ונדיה כהן-פרנקו (תוניס) וחבריהם, שלא חסכו כל מאמץ לגייס מעפילים מוגרבים לפלשתינה-א"י למרות הקשיים האובייקטיביים והמחסור במשאבים. לשליחים: אפרים וברטה פרידמן-בן-חיים, יגאל כהן, נפתלי בר-גיורא, כלב קסטל, חמל רפאל, יעקב קראוס ואחרים שסייעו להעפלה מצפון אפריקה. מאבקם למען ההעפלה צלח על אף כל הקשיים שהערימו בפניהם מוסדות היישוב. עליהם וכשכמותם נאמר "כִּי-תַעֲבֹר בְּמַיִם אֶתְךָ-אָנִי, וּבְנִהְרוֹת לֹא יִשְׁטָפוּךָ: כִּי-תֵלֵךְ בְּמוֹ-אֵשׁ לֹא תִכְוֶה, וְלִהְבֶּה לֹא תִבְעַר-בְּךָ". (ישעיהו מ"ג ב')

הערה: כדי לא לסרב לאת הקריאה הושמטו מראי מקומות. ניתן לעיין בתזה - מי אתה המעפיל הצפון אפריקאי? בספריית אוניברסיטת חיפה.

תוכן העניינים

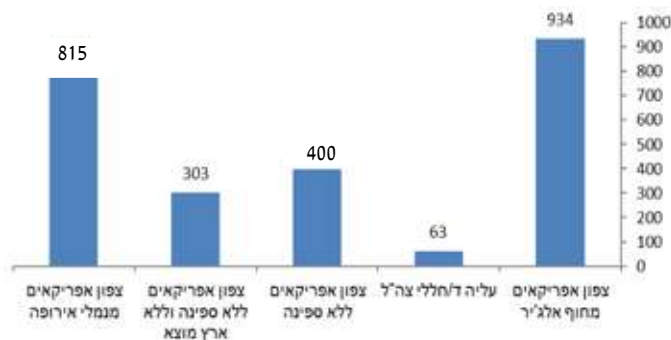
3	הקדשה
7	הקדמה
8	א. רקע: ההעפלה מחופי אלג'יר ומנמלי אירופה
8	1. ההעפלה הישירה מחופי אלג'יר
8	2. צוות השליחים
9	3. גיוס המעפילים
10	ב. המצב באלג'יר לאחר העפלת 'הפורצים'
10	1. מסלולי הבריחה ממרוקן לאלג'יר
11	2. הפסקת ההעפלה הישירה מחופי אלג'יר
13	ג. ספינות העפלה עם צפון אפריקאים
13	1. ספינות מחוף אלג'יר: 'יהודה הלוי', 'שיבת ציון' ו'הפורצים'
16	2. ספינות מנמלי איטליה
18	3. ספינות מנמלי מזרח אירופה
19	4. ספינות מנמלי יוון, שוודיה וצרפת
20	5. 'אקסודוס'
23	עדויות מעפילים צפון אפריקאים
24	בן שושן אמנון - 'לנגב - פברואר 1947
29	עקריש יוסף - 'המעפיל האלמוני' - פברואר 1947
37	פרץ שלמה - 'יהודה הלוי' - מאי 1947
41	אליהו ורחל ביטון - 'יהודה הלוי' - מאי 1947
48	מבחר מקורות
51	מבחר יומנים וספרי זיכרונות

הקדמה

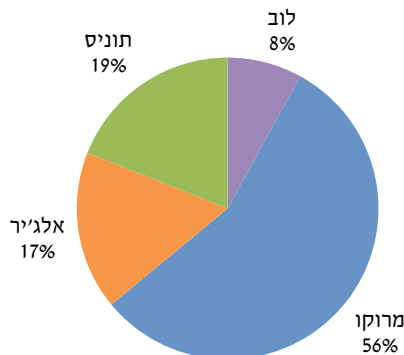
החוברת תציג את סיפורם של מעפילי צפון אפריקה ולוב - המוגרבים. בשנה וחצי, 5/1948-8/1946, העפילו מחוף אלג'יר ומנמלי אירופה כ-2,500 מוגרבים. מתוכם 934 מעפילים בשלוש ספינות שהעפילו ישירות מחופי אלג'יר וכ-1,600 מעפילים שהעפילו ב-29 ספינות מנמלי אירופה. זאת לעומת הנתון הרשמי של 1,200 מעפילים צפון אפריקאים. מאגר שמות המעפילים התבסס על רשימות שמיות של מעפילים בארכיונים שונים.

גרף 1: התפלגות מעפילי צפון אפריקה לפי נמלי היציאה

הרישום בארכיונים בארץ אֶפְשֶׁר לשרטט את דיוקנם של המעפילים המוגרבים. עם הפסקת ההעפלה הישירה והממוסדת מחוף אלג'יר החלה 'הבריחה' של יהודים מצפון אפריקה באמצעות דרכונים מזויפים לאירופה, בעיקר של מעפילים שלא הצליחו לעלות בשלוש הספינות הראשונות. כל המעפילים, למעט קומץ של 44 צעירים שהעפילו ב'הפורצים', גורשו לקפריסין. המעפילים הצפון אפריקאים ומעפילי שארית הפליטה שוחררו יחדיו ממחנות הגירוש בקפריסין רק כעשרה חודשים לאחר קום המדינה.

גרף 2: התפלגות של מעפילי צפון אפריקה לפי ארץ מוצא

א. רקע: ההעפלה מחופי אלג'יר

שלוש הספינות הראשונות העפילו מחוף אלג'יר ו-27 ספינות מעפילים הפליגו מנמלי אירופה - איטליה וצרפת, וממזרח אירופה. למעלה מ-2,500 יהודים מוגרבים העפילו וגורשו לקפריסין בין אוגוסט 1946 עד להכרזה על הקמת המדינה - מאי 1948. חלקם שוחררו מקפריסין עד הקמת המדינה וחלקם רק בפברואר 1949 עם סגירת המחנות.

1. ההעפלה הישירה מחוף אלג'יר

מטרת השליחות הראשונה, מטעם הסוכנות היהודית בשנת 1943 לצפון אפריקה, של יגאל כהן, אפרים פרידמן (בן-חיים) ונפתלי בר-גיורא הייתה להכיר מקרוב את הקהילות היהודיות במרוקו, אלג'יר ותוניס ולזהות את פוטנציאל העלייה משם. בשליחות השנייה, 1944-1945, התהדק הקשר עם תנועות הנוער בתוניס - 'צעירי-ציון', בג'רבה - 'עטרת ציון' ובמרוקו - 'שארל נטר'. השליחות השלישית, 1946-1947, הניבה פרי - קורס הגנה ראשון התקיים בפברואר 1947 ברוויגו, אלג'יר. השתתפו בו הפעילים שנוצר עימם קשר במהלך השליחות הקודמות: אלי אוחיון וסאם אביטבול ממרוקו, נדיה כהן, חנניה אלעל, יצחק כהן, אשר סעדה וקלמנט סיטרוק מתוניס ואילן חגאג' מאלג'יר. הקורס נועד להכין את הקהילות היהודיות במגרב להתמודד עם מהומות העלוות לפרוץ מצד האוכלוסייה המוסלמית כלפיהן.

2. צוות השליחים

השליחים והפעילים בצפון אפריקה שארגנו את העפלת שלוש הספינות הראשונות היו: פרידמן (בן חיים) אפרים וברטה (בית אורן), חמל רפאל (כברי), כלב קסטל (גבעת חיים), דוד הורוביץ (דגניה) ויאני אבידוב (נהלל). לצוות זה הצטרפו בוגרי קורס ההגנה שהתקיים באלג'יר ופעילים בתנועות הנוער המקומיות בארצות צפון אפריקה - הצוות. הם פעלו ברחבי המגרב, ועודדו את העלייה לא"י. לנוכח גישתם המתונה של השלטונות הצרפתיים כלפי מפעל ההעפלה מצפון אפריקה הצליחו השליחים והפעילים המקומיים לארגן שלוש ספינות שהעפילו ישירות מחופי אלג'יר וגורשו לקפריסין: 'יהודה הלוי', 'שיבת ציון' ו'הפורצים'.

3. גיוס המעפילים וספינות ההעפלה

שאל אביגור, ראש המוסד לעלייה ב', התנה קבלת ספינה לצפון אפריקה בגיוס 500 מעפילים. על הצוות היה לעמוד במשימה שהוטלה עליו כדי להוכיח שההעפלה מצפון אפריקה אפשרית. בנוסף לכך נאלץ הצוות לעמוד בתחרות מצד הרוויזיוניסטים ותנועת 'הפּוּהֶמ"ז'. המוסד לעלייה ב' קיבל הודעה כבר בפברואר 1947 על עליית 70 מעפילים 'פורשים' למרסיי, ככל הנראה, בספינה 'בן הכט' ושבצרפת הוכנו 50 מקומות על ידי 'הפּוּהֶמ"ז' להכשרה (ועלייה) עבור יהודי מרוקו. הקהילה היהודית סייעה בידי הצוות ודאגה לממן רכישת ציוד ומזון עבור המעפילים במחנות המאולתרים בעיר אלג'יר ובמחנה טנס 'שלווה ובריאות'.

אלי אוחיון וסאם אביטבול [אביטל] ממועדון 'מגן דוד' בקזבלנקה, נדיה כהן וחבריה לתנועת 'צעירי ציון' בתוניס נרתמו לגייס עולים ברחבי המגרב. השניים הראשונים רתמו לפעילות את הארגונים הציוניים בפאס, מכנאס, סאלי, רבאט, סאפי, מארקש, מוגדור, אגאדיר וקזבלנקה. הצוות הופיע בשבתות בפני מתפללים בבתי כנסת ובמהלך קריאת התורה הקריאו בערבית מוגרבית הודעות וידיעות על ארץ ישראל. נדיה כהן וברדה שלמה פעילים ב'צעירי ציון' בתוניס, הופיעו בפני צעירים מקבוצת 'בן יהודה' במועדון 'שארל נטר' בקזבלנקה ועודדו אותם להצטרף להעפלה לפלשתינה-א"י. הופעתה של נדיה כהן בקהילות המסורתיות בדרום מרוקו ואלג'יר הייתה נדירה.

גיוס המעפילים לא התמקד רק בפעילים במועדונים ותנועות הנוער ובחבורות ללימוד העברית. לכל מעפיל הוסבר שעליו לקחת מעט מאוד חפצים אישיים. לאור דרישת המוסד לעלייה ב' לחמש מאות מעפילים נאלץ הצוות לפנות לא רק לצעירים אלא גם למשפחות עם ילדים. אביטבול ואוחיון דאגו להברחת המועמדים להעפלה ממרוקו בידי 'מעבירים' [מבריחים] דרך בית הקברות היהודי באוג'דה משם במשך הלילה למארנייה עיירה בגבול אלג'יר ומשם ברכבת לאלג'יר. הקהילה היהודית המקומית שיכנה אותם בשכונת 'באב אל וואד' בעיר. פעילי תנועת 'צעירי ציון' קיבלו את פניהם. המעבר למחנות באלג'יר התבצעה תמורת 2,500 פרנק צרפתיים ליחיד ששולמו למבריחים אלג'ירים יהודים ולא יהודים שסייעו לחצות את הגבול בתיעוד מזויף או ללא תיעוד כלל. מעפילים סיפרו שפעילי בח"ד (ברית חלוצים דתיים) ש'מישהו' בעירם המליץ להם לעלות לפלשתינה-א"י דרך קזבלנקה ודרך אלג'יר.

לאחר שהיית לילה באלג'יר הם הובלו במשאית למחנה 'טנס' שנקרא 'שלווה לבריאות' שבה נהג אילן חגאג'. בשלביה הראשונים הייתה הפעילות חשאית ועד מהרה התפשטה

השמועה על העלייה לארץ ישראל כאש בשדה קוצים. עם התגברות גלי העולים שנהרו לאלג'יר וכדי לדלל את הצפיפות באלג'יר פתח הצוות מרכזי לינה גם באוראן. היו גם מעפילים שנשלחו ישירות ממרוקו למרסיי. אלי אוחיון מהפעילים המרכזיים בהעפלה הלן שארגון הג'וינט לא סייע ואף התנגד לכל הפעילות הקדחתנית הזאת.

ההישג בהעפלת שלוש הספינות עשוי היה למנף את המשך ההעפלה מהמגרב. בן-חיים (פרידמן), טען ש'יציאת צפון אפריקה' לא היה הכרח אובייקטיבי ולא הייתה זו עלייה בעקבות השואה ולא הייתה זו עליית מצוקה אם כי הייתה מצוקה. להערכתו המניע העיקרי לעלייה מהמגרב היה שיבת ציון. הוא טען שכפי שסגירתה של אירופה 'פתחה' את צפון אפריקה לשליחות ציונית חלוצית, כך הביא שחרורה של אירופה ב-1945 לחיסול בדיעבד של ההעפלה מאפריקה הצפונית. למעשה ההעפלה 'הרשמית' מצפון אפריקה נבלמה באיבה.

ב. המצב באלג'יר לאחר הפלגת הפורצים

יעקב קראוס, שליח לצפון אפריקה, דיווח שאחרי כישלון 'הפורצים' הם נאלצו להפסיק את העלייה באוניות של המוסד לעלייה ב', שהפליגו במישרין מאלג'יר לארץ וציידו את האנשים בתעודות זהות צרפתיות מזויפות, איתן הם הפליגו למרסיי באוניות נוסעים. הוא הגדיר פעילות זו כבריחה. 'הבריחה' מצפון אפריקה הייתה פעולה שנוטה בידי פעילים ציוניים מקומיים, ושליחים מטעם 'הקיבוץ המאוחד' וברית חלוצים דתית ('בח"ד') של הפועל המזרחי. אפשר לטעון ש'הבריחה' מצפון אפריקה הייתה באופן לא רשמי חלק ממפעל ההעפלה - עלייה ב'.

1. מסלולי ה'בריחה' ממרוקו לאלג'יר

נוסף לדרך הישנה מאוג'דה שבמרוקו למרנייה הדרכים שבהן המעפילים המשיכו להגיע לאלג'יר בדרכם לפלשתינה-א"י. במסלולים: אוג'דה-סעידה-פורט-סיי; אוג'דה, איראן-סעידה-הואד-קיס-מרנייה; ברגנט אל עישה-סידי בלעבס; ומקזבלנקה פאס ומקנס-מידלט-ארפוד-בוינדיב-קולמבשאר ומשם לעיר אלג'יר.

נדיה כהן-פרנקו, פעילה מרכזית בארגון ההעפלה מצפון אפריקה סיפרה שהדרכים ממרוקו לאלג'יר היו עקלקלות. דרך אחת הייתה שביל בין שתי גבעות בגבול מרוקו אלג'יר. השנייה הייתה 'התחזות' לחברי הצופים שחצו את הגבול בין שתי המדינות והשלישית הייתה

בשחייה ארוכה לאורך החוף. אף לא אחת מהדרכים הייתה בטוחה. את הסיכון נטלו על עצמם הן צעירים וצעירות והן משפחות עם ילדים. כאמור הקהילות היהודיות באלג'יר ואוראן היו ערי נמל מרכזיות שסייעו ל'בורחים' להגיע לנמלי צרפת.

יהודה אבוטבול סיפר על ניסיון של קבוצה של 14 צעירים וצעירות חברי מועדון 'בית אל' של תנועת 'הבונים-גורדוניה' בפאס לחצות את הגבול ממרוקו לאלג'יר. השליחים שגייסו אותם היו אריה אזנאקוט וג'אק בנון. הקבוצה נסעה ברכבת מפאס לאוג'דה והתארכה שם אצל משפחות יהודיות. ג'אק בנון ליווה אותה מאוג'דה עד לקרבת גבול אלג'יר. מבריח הגיע כדי לסייע להם לעבור את הגבול לאלג'יר אך הקבוצה נתפסה על ידי משטרת הגבולות ולאחר חקירה שוחררה והוחזרה למרוקו.

המעפיל אליהו בן-הרוש היטיב לתאר את תלאות ההעפלה שלו ושל משפחתו שהטלטה במשך כשנה ממרוקו בדרך למדינת ישראל. הוא הזכיר עשר תחנות החל בנסיעה במונית ממרוקו לעיר אלג'יר ומשם למחנה ריוויט באלג'יר; בדרך למחנה 'לוסנדי' נולדה לה בת. המשפחה הגיעה לתחנה החמישית במחנה 'באראקי'. משם עברה המשפחה לבית ספר 'אליאנס' בעיר אלג'יר. ואז הגיע שלב ההפלגה באונייה למרסיי, צרפת. המשפחה הועברה בלב ים מהספינה 'נחשון' שתקלה נתגלתה במנועה לספינה 'יחיעם' שהפליגה מאיטליה. לאחר מספר ימים הגיעה המשפחה לחיפה - התחנה התשיעית במסע. המעפילים ירדו מ'יחיעם' וצעדו בין שתי שורות של חיילים בריטים מצוחצחים ומגוהצים עם צרורותיהם, לבושם דהוי ובלוי, כובעי סקט לראשם והנשים במטפחות ראש. התחנה העשירית הייתה גירושם למחנה חורף 68 בקפריסין. המסע המפרך של משפחת בן-הרוש הסתיים במחנה עולים בנתניה ביום הכרזת המדינה.

2. הפסקת ההעפלה הישירה מחופי אלג'יר

לאחר הפלגת הספינה השלישית נוצר מצב חדש. מחד גיסא הקהילה היהודית באלג'יר חששה לגורלה, ומאידך גיסא השלטונות הצרפתיים המקומיים לא ששו לתמוך בפעילות ההעפלה. מאות יהודים נשארו באלג'יר ואחרים המשיכו לזרום למדינה. כאשר הבינו בן חיים וחבריו לשליחות שאי אפשר יהיה להמשיך את מפעל ההעפלה ישירות מחופי אלג'יר, ולאור המצב המדיני ביטחוני נעשה קשה יותר - התגברות הלאומנות הערבית המיליטנטית היה גורם נוסף לשינוי במדיניות ההעפלה הישירה מחופי אלג'יר. הם הפנו את מרצם לעלייה למרסיי באמצעות דרכונים מזויפים.

נדיה כהן-פרנקו ואלי אוחיון העידו שההעפלה מצפון אפריקה נמשכה באמצעות זיוף

מסמכים. אוחיון ציין שבחודש מאי 1947 נקבעה תקנה על ידי הגנרל ז'ואן, המושל הצבאי הצרפתי במרוקו, שיש להצטייד בדרכון ביציאה ממרוקו לאלג'יר. כדי להתגבר על בעיה זו גויס אילן הדס [חג'אג', ב"ד] מתנועת 'צעירי ציון' ונשלח להשתלם במרסיי בקורס לזיוף מסמכים, של המוסד לעלייה ב'. התעודות המזויפות סייעו למעפילים פוטנציאליים להגיע ממחנות המעבר הזמניים באלג'יר לנמלי צרפת.

בגין המחסור בשליחים הסתייעה 'הבריחה' מצפון אפריקה בפעילים, מנהיגים מקומיים ומנהיגי התנועות הציוניות במרוקו - רפאל בן אסרף, שמואל דוד לוי ופול קלמרו; בתוניס - נדיה כהן, אילן ברנס, הנרי סבאון, אילן חגאג', גבריאל גבזון ואליעזר טויטו; באלג'יר - אלברט בסיס ונטף לומברוזו. היו כמובן פעילים נוספים. כולם נרתמו למאמץ ההעפלה עקב הפסקת ההעפלה הממוסדת והמאורגנת מצפון אפריקה על ידי מטה המוסד לעלייה ב' בפריז.

מגוון המסלולים נועד להסוות את פעילות ההעפלה הבלתי לגאלית ו'הבריחה' מארצות המגרב. מפעל ההעפלה התרכז באלג'יר שהייתה מדינה נוחה לביצוע משימות ציוניות תחת עינם העצומה למחצה של השלטונות הצרפתיים. כחודש לאחר הפלגת הספינה 'שיבת ציון' מחוף אלג'יר התברר שעם מעצרן בחיפה של הספינות 'גשר הזיר' ו'שיבת ציון' נחקרו המעפילים בידי הבריטים לפני גירושם לקפריסין. בעקבות החקירה נשלח קצין מודיעין של הבולשת הבריטית לתוניס כדי לבדוק את היקף פעילות ההעפלה מצפון אפריקה. בשלב זה התהדק הלחץ הבריטי על שלטונות צרפת להפסיק את ההעפלה מהמגרב. כשנדוע דבר החקירה למטה המוסד לעלייה ב' בפריז הוחלט להפסיק את ההעפלה מצפון אפריקה. פרידמן קיבל על כך הודעה מווגיה פומרנץ ממטה המוסד לעלייה ב' בפריז. הוא נזעק וראה בהחלטה זו שגיאה היסטורית שאת תוצאותיה אין לראות מראש. בדיווח אחר הוסיף פרידמן שכ-200 מבין המעפילים שהמתינו באלג'יר הועברו לצרפת באישור הממשל באלג'יר על אפם וחמתם של המטה בפאריס שהתנגדו לצעד זה.

• **הערה:** העפלת הספינה 'שיבת ציון' התבצעה במקביל ל'אקסודוס' והיה חשש שמא יוחזרו מעפילים בלתי ליגאליים לארצות מוצאם.

ג. ספינות העפלה עם צפון אפריקאים

האומדנים של מספר מעפילי צפון אפריקה שהעפילו ישירות מחוף אלג'יר נעים בין 854 ל-1,200. חוקרים העריכו שבמחנות קפריסין שהו בין 1,500 ל-2,500 מעפילים צפון אפריקאים לא תמיד הקפידו החוקרים לפרט את ארצות מוצאם ובאיזה ספינות העפילו המוגרבים.

1. ספינות מחוף אלג'יר

כפי שאין הסכמה בין החוקרים על מספרם של המעפילים המוגרבים, במהלך השנים 1946-1948, כך אין הסכמה באשר למספר המעפילים הצפון אפריקאים בשתי הספינות הראשונות שהפליגו במהלך שנת 1947 ישירות מחוף אלג'יר: 'יהודה הלוי' ו'שיבת ציון' (טבלה 1).

טבלה 1. ספינות מעפילים מחופי אלג'יר - 11/1947-5/1947

המקור הספינה	אהרני	ירקוני	אביגור	בוגנר	שערי	חורב	אורן	מויאל	המאגר
יהודה הלוי	399	400	-	390	430	399	399		425
שיבת ציון	411	411	-	411	411	411	411		487
הפורצים	44	44	-	44	44	44	411		22
סה"כ	854	855	1,200	845	885	854	854	836	934

להערכת חוקרים שונים מספר המעפילים ב'יהודה הלוי' נע בין 399-430. לגבי 'שיבת ציון' ישנה הסכמה בין החוקרים שהעפילו בה 411 מעפילים. במאגר אותרו 934 שמות של מעפילים מוגרבים שהעפילו מחופי צפון אפריקה, כולל 22 מעפילי ספינת 'הפורצים' שהצליחו להגיע לחופי הארץ. יהודה בראגינסקי ציין שבהפלגה הראשונה של הספינה 'כ"ט בנובמבר' הועברו בלב ים 50 ילדים מצפון אפריקה ל'הפורצים'. הנתון של בראגינסקי מחזק את הטענה בדבר אי-דיוק בדיווח נתונים על ספינות מעפילים. בדיווחים אחרים נכתב שעל 'הפורצים' היו 44 בני נוער.

« הספינה הראשונה - 'יהודה הלוי'

השליחים איתרו מקום מבודד בקרבת מפרץ ליד העיר טנס, במרחק של כ-160 ק"מ מערבית לעיר אלג'יר. על השליח כלב קסטל הוטלה המשימה לארגן את המחנה 'שלווה ובריאות' שנועד כביכול לפעילות חברי תנועת הצופים - קרי קליטת מאות מעפילים. בעל השטח שתרם להקמת המחנה היה יהודי בשם מולכו. אנשי קשר נוספים בקהילה שסייעו למפעל ההעפלה היו אלי גוזלן, יוסף חיון, האחים דוד ורפאל זאגה ועייזר שרק. סיוע משמעותי התקבל מג'יל מוק מזכ"ל המפלגה הסוציאליסטית בצרפת ושר בממשלת צרפת באותה שנה. אפילו מפקד המשטרה המקומית עצם עין מהעפלת הספינה הראשונה - 'יהודה הלוי'.

קשריו של פרידמן שנטוו במהלך שליחותיו הראשונות עם מנהיגי הקהילות היהודיות נשאו פרי והם התגייסו לסייע לצוות בכל הקשור לעלייה לפלשתינה-א"י. השליחים גייסו הלוואות לרכישת ציוד ומזון למחנה ממשפחות הקהילה היהודית באלג'יר - סבאון וזאגה. הלוואות אלה הוחזרו למלווים. בתוניס סייע לצוות גביון גבריאל. המעפילים עסקו מדי יום בפעילות 'מחנאית וטיולים' באזור כדי לא למשוך את תשומת לב תושבי האזור. לאחר המתנה ארוכה עגנה הספינה 'יהודה הלוי' במפרץ טנס והמעפילים 'כרגיל' ירדו אל החוף. הם הועברו בסירות אל הספינה 'יהודה הלוי'. העלייה התבצעה באמצעות סולמות וחבלים בסיוע חברי 'צעירי ציון'. לאחר העלאת מאות אנשים הגיעה הג'נדרמיה המקומית ועצרה מעפילים שנותרו על החוף, ביניהם יאני אבידוב האחראי על ההעפלה מטעם המוסד לעלייה ב' בצפון אפריקה. הם הוחזרו לאלג'יר ושחררו מאוחר יותר.

הספינה 'יהודה הלוי' הוכיחה לעולם היהודי, להסתדרות הציונית וליישוב בארץ ישראל שיהודי צפון אפריקה רוצים לעלות. הפלגה זו הביאה להתלהבות עצומה והגבירה את הרצון לעלייה מרחבי המגרב. לאחר 21 ימי מסע מפרכים בים עצרו משחתות בריטיות את הספינה בחיפה (31.5.47) ומעפיליה גורשו למחרת לקפריסין. בדיווחי המוסד לעלייה ב' נמסר שבספינה העפילו כ-390 מעפילים. לעומת זאת בארכיונים השונים נמצא כי על הספינה היו למעלה מ-430 מעפילים.

« הספינה השנייה - 'שיבת ציון'

לאחר סגירת מחנה 'שלווה ובריאות' בטנס הופנו מעפילים למחנות ההכשרה של תנועת 'צעירי-ציון-דרור' בקרבת העיר אלג'יר. משפחות רוכזו במחנות רוויגו, ריווה ול'ארב. רווקים רוכזו בבאראקי וילדים ואימהותיהם במחנה סידי פרוש. גם מחנות אלה קיבלו סיוע מיהודי הקהילה באלג'יר. קרוב ל-700 מעפילים פוטנציאליים המתינו במחנות המעבר עד

להגעת הספינה השנייה - 'שיבת ציון'. בד בבד המשיכו יהודים להגיע לאלג'יר. קבוצת יהודים מתוניס שנתפסה בניסיון לעבור את הגבול לאלג'יר בדרכונים מזויפים שוחררה בזכות קשריו של השליח פרידמן עם מפקד המשטרה באלג'יר. השהייה במחנות הייתה קשה, וההמתנה לספינה העיקה על המעפילים. השלטונות הצרפתיים באלג'יר החלו להערים קשיים בפני הפעילים והשליחים. רק התערבות של נציג המוסד לעלייה ב' בצרפת אפשרה לבסוף את המשך ההעפלה הישירה מחוף אלג'יר. התנאי להמשך מפעל ההעפלה היה שהפעילות תהיה חשאית. מפקד המשטרה שקיבל מהאנגלים ידיעה שהספינה תפליג מחוף גיוטוויל ממערב לאלג'יר עצם עין והורה לשוטרו לא לפטרל באזור. הספינה השנייה העמיסה מאות מעפילים ויצאה לדרך. לפי דיווחי המוסד לעלייה ב' העפילו בספינה זו כ-430 מעפילים. היא נתפסה (28.7.47) על ידי הבריטים, ומעפיליה גורשו למחנות לקפריסין. במאגר נמצא כי על הספינה היו למעלה מ-450 מעפילים

דוד אלפסי, ממעפילי ספינת 'שיבת ציון', תיאר את העפלתו בזו הלשון: הידיעות הגיעו אלינו שמי שרוצה לפרוץ לארץ ישראל יש רק דרך אחת - להגיע לצרפת או לאיטליה. ממדינות אלה יוצאים אוניות עם אנשים שסבלו מהשואה. האנגלים יתפסו אתכם ועלולים להחזיר אתכם למרוקו. הוא וחבריו מחליטים להעפיל לפלשתינה-א"י.

בספינה 'יהודה הלוי' העפילו 430 מעפילים מוגרבים, ובספינה 'שיבת ציון' 487. גם לאחר קיזוז המעפילים החולים שהורדו מן הספינות עם בני משפחותיהם או מעפילים שנפצעו במאבק נגד החיילים הבריטים עדיין לא ברור מספרם של המעפילים המוגרבים. מ'יהודה הלוי' דווח שהורדו שמונה מעפילים והועברו לעתלית. במאגר נמצאו רק חמישה שמות מבני משפחת ישראל שהועברו לעתלית עם בנם החולה. 24 מעפילים חולים ממחנה המעבר הזמני בבאראקי, אלג'יר, הורדו מ'שיבת ציון' והועברו לעתלית. לעומת דיווח אחר על 'שיבת ציון' שהורדו ממנה רק שתי משפחות למחנה עתלית, במאגר נמצא אזכור של רק משפחה אחת שנארוש בת שתי נפשות מאלג'יר שהורדה בחיפה והועברה למחנה עתלית.

« הספינה השלישית - 'הפורצים'

היהודים המשיכו להגיע לאלג'יר ולמלא את מוסדות הקהילה - בתי ספר ובתי הכנסת. המחסור במשאבים לא הקל על ההתארגנות. שוב נלקחו הלוואות עבור מימון הצרכים במחנות הזמניים. אולם הפעם, בניגוד לתמיכת הקהילה באלג'יר בהעפלת שתי הספינות הראשונות חל שינוי אצל מנהיגי הקהילה. חששם נבע מהשפעת החלטת האו"ם על תוכנית החלוקה של פלשתינה-א"י בכ"ט בנובמבר 1947, ערב הפלגת 'הפורצים'.

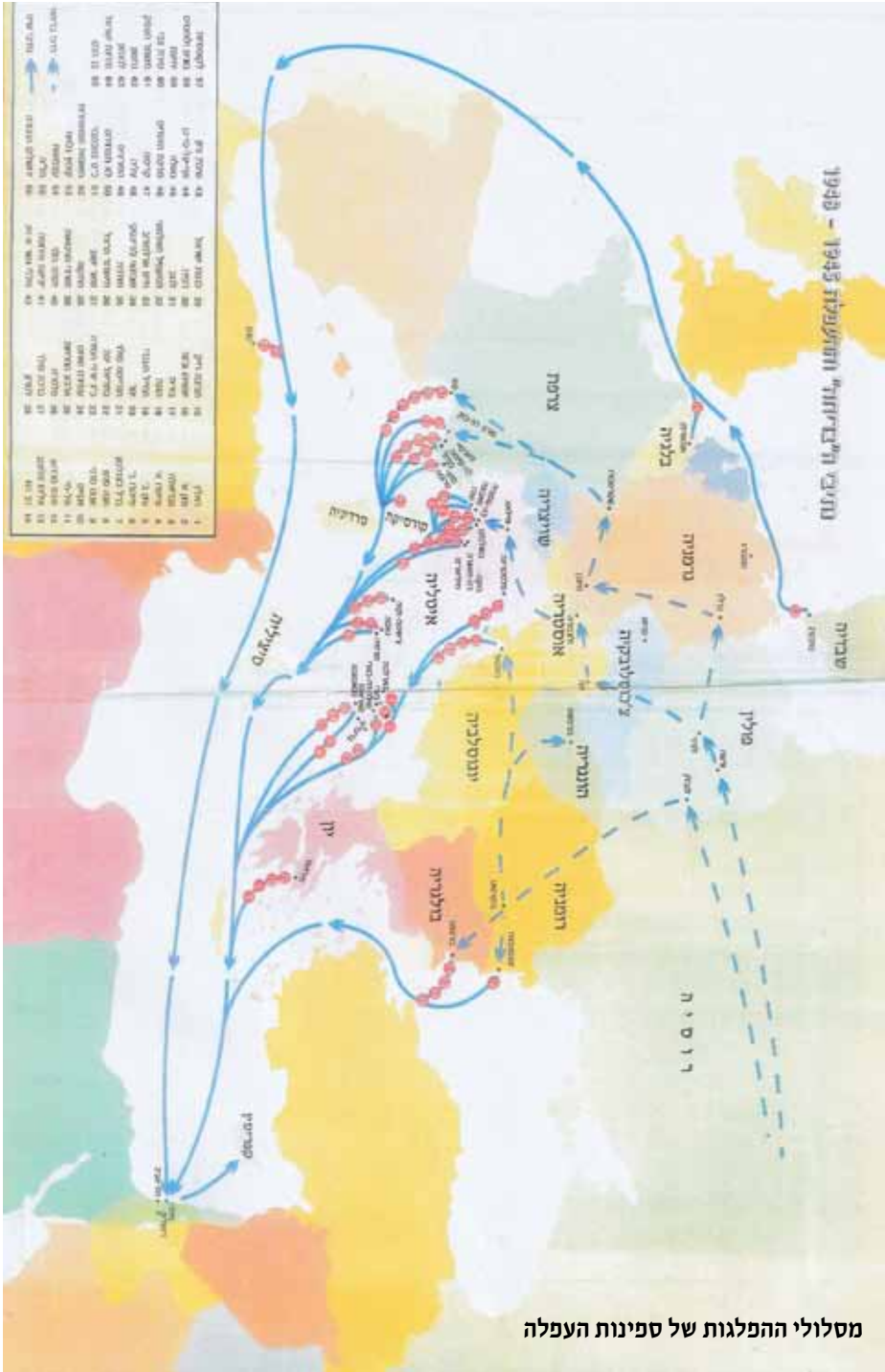
הספינה נועדה להעלות כ-600 איש, אולם רק 44 צעירים הצליחו לעלות עליה מאחר שהג'נדרמיה תפסה את שאר המעפילים. הספינה הצליחה לפרוץ את המצור הבריטי (4.12.47) ולהעלות את המעפילים לחוף.

2. ספינות מנמלי איטליה

מעפיל צפון אפריקאי אחד עלה מנמלי איטליה בין 8/1946-12/1946 וגורש לקפריסין. בין 1/1947-5/1947 גורשו לקפריסין 27 מעפילים צפון אפריקאים, ובין 6/1947-12/1947 גורשו 60 מעפילים מוגרבים לקפריסין. בין 1/1948-5/1948 גורשו 209 מעפילים מוגרבים. נתוני ההעפלה מנמלי איטליה (טבלה 2) הראו שהמוגרבים היוו רק 2.3% מכלל המעפילים, נתון שולי שלא הצדיק את תשומת לב הממסד לעלייה ב' באותה עת - 8/1946-5/1948 - בהיותו עסוק בהצלת שארית הפליטה.

טבלה 2. ספינות עם מעפילים צפון אפריקאים מחופי איטליה

הספינה	תאריך הגירוש לקפריסין	כלל המעפילים	אומדן	מעפילים במאגר
ארבע החירויות	02.09.1946	1,024		1
התקווה	17.05.1947	1,414		2
סירת צבי	12.04.1948	798		1
יחיעם	28.03.1948	798	250	199
ירושלים הנצורה	12.02.1948	670		9
לא תפחידונו	22.12.1947	850	50	8
מולדת	29.03.1947	1,563		14
מורדי הגטאות	24.05.1947	1,457		6
קדימה	16.11.1947	794		29
שאר ישוב	23.04.1947	768		3
שבתאי לוז'ינסקי	12.03.1947	823		1
כלל המעפילים		10,959	300	274

מסלולי ההפלגות של ספינות העפלה

ב'קדימה' העפילו 29 (3.6%) צפון אפריקאים. כפי שאפשר להתרשם מטבלה 2 רק לגבי שתי ספינות 'יחיעם' ו'לא תפחידונו' היה אומדן של מעפילים מוגרבים. ראוי לציין שאברהם מויאל מאלג'יר העפיל בספינה 'ארבע החירויות' שהפליגה מיוון בספטמבר 1946 היה בין ראשוני מגורשי המוגרבים לקפריסין. אלי זוהר, מלווה ב'ארבע החירויות', הזכיר שהם קיבלו הוראה לשנות כיוון ולהפליג לצפון אפריקה ושם מול תוניס קיבלו מספר סירות שהביאו עולים צפון אפריקאים. בין האנשים היה רב מרוקאי שהיו לו ארבע נשים. על כך לא נמצאו עדויות אחרות.

ראובן אהרני ציין שבין מעפילי 'יחיעם' היו 251 מצפון אפריקה שעברו אליה מהספינה 'נחשון'. הוא הוסיף שבין האירופים לצפון אפריקאים התעוררו בעיות סדר ומשמעת. במאגר נמצאו כ-200 שמות של מעפילים מוגרבים שהעפילו ב'יחיעם'. בריאיון אישי עם מלווה של 'יחיעם' הוא לא הזכיר כלל שבספינה היו מעפילים מצפון אפריקה. בספינה 'מולדת' העפילו 14 מעפילים מוגרבים. גם מהספינות שהפליגו מממלי איטליה הורדו כ-30 מעפילים חולים בנמל חיפה, וכאלה שנפגעו במאבק עם הבריטים ללא ציון שמותיהם.

3. ספינות מנמלי מזרח אירופה

במאגר השמות אותרו 17 מעפילים צפון אפריקאים שהעפילו בארבע ספינות ממזרח אירופה (טבלה 3). אפשר להניח, שהם היו ניצולי שואה מלוב וגם מתוניס. לכך לא היה אזכור בספרות שעסקה בהעפלה מחופי הים השחור.

טבלה 3. ספינות עם מעפילים צפון אפריקאים מחופי מזרח אירופה

מפעילים במאגר	כלל המעפילים	הגירוש לקפריסין	הספינה
1	2,664	02.10.1947	מדינת היהודים - בולגריה
9	15,239	01.01.1948	פאנים - יורק/קרשנט
7	3,485	21.11.1946	כנסת ישראל - יוגוסלביה
17	21,388		כלל המעפילים

מספר המעפילים המוגרבים מנמלי מזרח אירופה בטל בשישים. ניתן לשער, שמיעוט שולי של מעפילים מוגרבים לא משך את תשומת לב האחראים על הספינה, וביניהם מפקד

ספינות ה'פאנים', יוסי הראל, שציין כי התנהל רישום מסודר של מעפילים על הפאנים. במאגר נמצאו תשעה מעפילים ב'פאנים', ושבעה ב'כנסת ישראל' עם שמות צפון אפריקאים שגורשו לקפריסין ואחד 'במדינת היהודים'.

4. ספינות מנמלי יוון, שוודיה וצרפת

אהרני ציין שבספינה 'עלייה' שהפליגה מנמל בצרפת היו מעפילים צפון אפריקאים חברי תנועת נוער בגילים 25-27, אולם מאחר שלא נמצאו עדויות לכך בארכיונים היא לא נכללה במאגר. הנתונים (טבלה 4) מראים שבספינות שהפליגו מנמלי צרפת אחוז המעפילים מצפון אפריקה נע בין 4.9% ל-23%. לעומת זאת, אחוז המעפילים מנמלי יוון ושוודיה היה מזערי עד אפסי. ברבע האחרון של שנת 1946 העפילו מנמל בצרפת שני מעפילים מצפון אפריקה אוליאל חיים ב'גור' ועמר סולטנה ב'הנרייטה סאלד'. שניהם גורשו לקפריסין.

טבלה 4. ספינות עם מעפילים צפון אפריקאים מחופי יוון, שוודיה וצרפת

הספינה	גירוש לקפריסין	כלל המעפילים	אומדן	מעפילים במאגר
יגור	11.8.46	754		1
הנרייטה סאלד	12.8.1946	536		1
חיים ארלוזורוב	27.2.1947	1348		7
אקסודוס	18.7.1947	4,530	70-300	19
בן הכט	8.3.1947	600	30-70	57
המעפיל האלמוני	16.2.1947	796		66
כ"ט בנובמבר	28.12.1947	680	30	83
לנגב	9.2.1947	647	130	63
לקוממיות	20.2.1948	699	33-50	160
משמר העמק	24.4.1948	782		15
נחשון/קסטל	26.4.1948	550	275	45
תאודור הרצל	13.4.1947	2,641		7
כלל המעפילים		14,563		524

אשר לספינות שיצאו ממרחק רב מיבשת אפריקה - משוודיה ומיוון - היה סיכוי קטן שיהיו על סיפוניהן מעפילים מוגרבים ובכל זאת היו כאלה גם אם מעטים. בהעפלה מנמלי דרום צרפת יש גידול במספר המעפילים - 515 שהם כ-3.5 מכלל 4,563 המעפילים. יותר מעפילים מוגרבים הגיעו מנמלי צרפת מאשר מנמלי איטליה מאחר שהמעבר מאלג'יר למרסיי היה נגיש יותר למוגרבים. היו עוד 1525 (גרף 1) מעפילים צפון אפריקאים שלא זוהתה ספינתם או ארץ מוצאם.

אפשר להניח, שהם העפילו בשיא מפעל ההעפלה מצרפת במהלך המחצית השנייה של שנת 1947. לקראת הקמת המדינה הסתמנה ירידה בהיקף ההעפלה מהמגרב מנמלי צרפת. הסבר אפשרי לירידה זו הוא הפסקת ההעפלה מצפון אפריקה.

בארבע הספינות 'יגור', 'הנרייטה סאלד', 'תאודור הרצל' ו'חיים ארלוזורוב' מספר המעפילים מצפון אפריקה היה בטל בשישים. יצחק כרם, שתיאר את ההעפלה מיוון, לא הזכיר שעלו משם גם צפון אפריקאי. 'חיים ארלוזורוב' ['אלואה', ב"ד] שיצאה מנמל בשוודיה הפליגה לצרפת ובדרך לפלשתינה-א"י חנתה בשני נמלים באלג'יר ובתוניס. לפי המאגר, העפילו בה שבעה מעפילים עם שמות צפון אפריקאים. 'ארטור' [אליאב לובה ב"ד] בספרו 'הספינה אלואה' לא הזכיר את הצפון אפריקאים שככל הנראה עלו על הספינה במרסיי. לעומתו השליח חמל רפאל ציין שבבית אחוזה, צפונית לפרז, שהתה קבוצת ילדים וביניהם מספר ילדים צפון אפריקאים, והוא הצליח להגניב ל'תיאודור הרצל' שנים-שלושה ילדים שהיו קשורים לקבוצה.

בדיווח על הספינה 'בן הכט' של התנועה הרוויזיוניסטית נמסר שהיו בה 70-30 מעפילים מצפון אפריקה ובראשם הרב פרג'ון. אפרים פרידמן [בן-חיים, ב"ד], השליח לצפון אפריקה, דיווח בפברואר 1947 למטה המוסד לעלייה ב' בפרז ש-70 מעפילים יהודים תוניסאים - 'פורשים' רוויזיוניסטים מתכוונים לעלות דרך צרפת. במאגר נמצאה עדות ל-56 מעפילים מוגרבים.

לפי דיווחים בספינה 'המעפיל האלמוני' היו בין 17 ל-30 צפון אפריקאים. יוסף דרור ממלווי הספינה סיפר: יצאנו לדרך כשעל סיפוננו 850 מעפילים יוצאי פולניה, רומניה ועוד ארצות מזרח אירופה וקבוצה קטנה מצפון אפריקה. בראיון אישי עם יוסי עקריש מעפיל בספינה הוא סיפר שהיו איתו כעשרים חברים ממרוקו ותוניס שעברו הכשרה ב'קמפ דה פיז'ול' בדרום צרפת. ראובן אהרני טען שעל הספינה היו בני נוער בית"ר ודתיים ממרוקו. במאגר נמצאו 66 שמות של מעפילים מוגרבים ב'המעפיל האלמוני'.

המעפיל בן שושן בספינה מ'לנגב' סיפר שהיו איתו חמישה חברים ממרוקו שעברו הכשרה ב'קומפ דה פיז'ול'. לפי נחום בוגנר ב'לנגב' היו שבעה מעפילים מצפון אפריקה. לעומתו, מנחם אורן הזכיר שהיו בספינה מספר צפון אפריקאים. במאגר נמצאו 63 מעפילים מוגרבים ב'לנגב'. לגבי 'משמר העמק' דווח על מעפילים טריפוליטאים [מלוב, ב"ד] שנבחרו לשמור על הסדר בספינה, אבל בחירתם הוכחה כאבסורדית מאחר שהם דיברו ערבית ואיטלקית והיו צעירים ועדינים מאוד, ואילו המעפילים [האחרים ב"ד] דיברו אידיש ושפות סלביות היו מחוספסים 'בוגרי' השואה ומחנות המוות. אין אומדן של מעפילים מוגרבים בספינה. במאגר רשומים 15 מעפילים לובים.

בן ציון יעקב, מלווה הספינה 'לקוממיות' דיווח שהעפילו בה גם צפון אפריקאים. ראובן אהרני הזכיר שבהפלגתה השנייה של 'לקוממיות' (8.2.48) היו 180 צפון אפריקאים ובמאגר נמצא דיווח על 160 מעפילים מוגרבים. יוסקה אלמוג, מפקד ה'נחשון/קסטל', סיפר שבספינה היו 275 מעפילים צפון אפריקאים כמחצית מכלל המעפילים בספינה. במאגר השמות של ה'נחשון/קסטל' נמצאו 45 מוגרבים מתוכם 18 מעפילים מהעיר ספרו שבמרוקו. לגבי הספינות האחרות מחופי צרפת ניתן לטעון בהכללה שגם האומדנים שלהן לא היו מדויקים.

5. 'אקסודוס' - יציאת אירופה תש"ז

על סיפון ה'אקסודוס' היו לפי האומדן בין 70 ל-300 מעפילים מוגרבים. במאגר נמצאו 17 מוגרבים ברשימה שמית שהופיעה ב'מגילת 'אקסודוס' שהנציחה את מעפילי אחת מספינות הגירוש לאירופה. הכללתם של מעפילי 'אקסודוס' במאגר למרות שהם לא גורשו לקפריסין נבעה מכך שהספינה הייתה דגל למאבק בבריטים והעפילו בה גם מעפילים צפון אפריקאים.

נח קליגר שפיקד על אחת מאוניות ההעברה לגרמניה, סגנו היה שלמה טובול מאלג'יר, ציין שעל ספינתו היו כ-200 יהודים יוצאי צפון אפריקה בעיקר אלג'יראים שהצטרפו במרסיי. מרדכי נאור לא הזכיר בספרו הראשון על ההעפלה שהיו ב'אקסודוס' צפון אפריקאים. אך לאחרונה תיקן זאת. להערכתו 300 מעפילים מצפון אפריקה הצטרפו ל'אקסודוס' במרסיי. ילדי תנועת 'דרור' סיפרו שבספינה הייתה קבוצת נוסעים מאפריקה הרחוקה שלא ידעו אם הם יהודים. יוסי הראל, מפקד ה'אקסודוס' הזכיר שהפליטים הגיעו לספינה ממחנה העולים 'גרנד אראנס' ליד מרסיי וביניהם עולים מאלג'יריה. ארלט גז מתוניס סיפרה על התמודדותה עם תלאות המסע ב'אקסודוס'.

כותבים שהזכירו שמעפילי צפון אפריקה היו על ה'אקסודוס' היו: מנקודת מבטו של ז'ק דרוזי על פרשת 'אקסודוס' היו על הספינה יהודים כמעט מכל קצווי תבל - מסין ועד צפון אפריקה. ראובן אהרני טען שהפליגו בה חברי תנועת נוער ממזרח אירופה ומצפון אפריקה. בעיתון 'המשקיף' (2.7.47) צוין שעל האקסודוס היו מעפילים ממרוקו. וניה פומרנץ [זאב הדרי, ב"ד], ממטה המוסד לעלייה ב' בצרפת, כתב לכבוד 'יום קיבוץ גלויות', שבספינה היו מעפילים צפון אפריקאים. יהודה דומיניץ, ראש מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בשנות ה-80 של המאה שעברה, הזכיר בכנס על ההעפלה מצפון אפריקה שיהודים הגיעו משם והשתלבו בספינות כמו 'יציאת אירופה - אקסודוס'.

סיפור התלאות והנדודים של מעפילי ה'אקסודוס' לא הסתיים גם לאחר העברתם בספינות גירוש לאירופה. בדיווח ל'ארנון', [יוסף ברפלד, ב"ד] ממטה ההגנה בתל אביב, נמסר שבתחילת אפריל 1948 הגיעו לצרפת 1,480 ממעפילי 'אקסודוס' ו-600 מהם עלו ארצה. עד סוף אפריל היו צפויים לעלות 2,680 ממעפילי 'אקסודוס' ובחודש מאי היו אמורים לעלות ארצה שאר המעפילים. בדיווח טלגרפי אחר נכתב שעד מאי 1948 יש להפסיק את עליית אנשי 'אקסודוס' ולבכר על פניהם צעירים מאומנים ואחרים למאמץ המלחמתי. למברק התלווה איום שהמיון לעלייה ב' יופסק אם הוא לא ישרת את המאמץ המלחמתי [מלחמת השחרור, ב"ד]. באותה עת סדר העדיפויות שנקבע על ידי האחראים לעלייה ב' לא היה נתון למצוקת המעפילים אלא להקמת המדינה. לעומת זאת מעפילי קפריסין, ששהו במהלך מלחמת העולם השנייה במחנות השמדה ובמחנות כפייה, שעמדו בפני דילמה מוסרית לא פשוטה - לוותר על זכותם לעלות ארצה - לא היו אדישים למצוקת מעפילי 'יציאת אירופה - אקסודוס' והציעו לוותר על מכסה חודשית שלהם כמחווה של סולידריות.

עדויות מעפילים צפון אפריקאים

א. בן שושן אמנון - 'לנגב', פברואר 1947

ב. עקריש יוסף - 'המעפיל האלמוני', פברואר 1947

ג. פרץ שלמה - 'יהודה הלוי', מאי 1947

ד. אליהו ורחל ביטון - 'יהודה הלוי', מאי 1947

אמנון בן שושן

מעפיל בספינה 'לנגב'

היום ואז - אמנון

נולדתי ב-5 לפברואר 1925 בעיר מוגדור (אסאווירה) אשר במרוקו. הקהילה היהודית במוגדור היוותה כ-30 עד 40 אחוז מאוכלוסית העיר. משפחתנו הייתה ענפה ומבוססת. אבי עסק במסחר בעיקר עם אנגליה, ונבחר כקונסול כבוד של אנגליה במוגדור. למדתי בבית ספר תיכון צרפתי ובשנת 1942 קיבלתי תעודת בגרות. עבדתי שנה כמורה בבית ספר 'אליאנס' במוגדור. אחר כך עבדתי שלוש שנים בדואר 'אגאדיר'. כחבר במועדון יהודי בעיר השתתפתי בחוגים שהעביר המדריך כנפו, עלה יותר מאוחר לארץ ונקלט בקיבוץ רמת הכובש, על הציונות והיסטוריה יהודית. התחלתי לחשוב ברצינות על אפשרות לעלות לארץ עקב משטר וישי האנטישמי ששלט במרוקו בשנים 1939-1942.

בשנת 1946 תנועת 'בח"ד-ברית חלוצים דתיים של הפועל המזרחי' בחרה 20 בחורים ובחורות מערים שונות במרוקו כדי להכשיר אותם בצרפת לחיי הקיבוץ הדתי. ומשם להעלותם ארצה. בקבוצה הייתי הבחור היחידי ממוגדור. הוריי

התנגדו בתחילה אבל שכנעתי אותם להסכים בתירוץ שלא אלך לקיבוץ אלא לירושלים לחיות עם הדודות והדודים שלי שהיו כבר בארץ.

עזבנו את מרוקו בחשאי ויעדנו היה בית ספר חקלאי בצרפת. חלקנו הפליג באוניה מקזבלנקה למרסיי, וחלק - ואני בתוכם - נסענו ברכבת לאוראן שבאלג'יריה ומשם בהפלגה למרסיי. כולנו הגענו למחנה ההכשרה ב'קומפ דה פיז'ול' ליד AGEN.

ההכשרה

בהכשרה היו מדריכים חקלאיים מטעם אורט שלימדו אותנו גם תיאוריה וגם חקלאות מעשית. כל אחד עשה סבב בענפים השונים: למדנו לחלוב פרות, בידיים כמובן, לחרוש ולעבד אדמה, לגדל ולקצור חיטה ושעורה, לעבוד בכרמים ובמטעי תפוחים ועוד. שליח מתנועת הקיבוץ הדתי העביר הרצאות על הארץ, הקיבוץ ואורח החיים הדתי ועל תרבות יהודית-ציונית. במהלך ההכשרה עמדתי בקשר מכתבים עם המשפחה במוגדור. בתום חצי שנה הגיע תורנו לעלייה. 5 חברים נבחרו ראשונים לעלייה ביניהם אנכי.

צריך לזכור שבאותם ימים טרם נוסדה מדינת ישראל והאנגלים מנעו עלייה חופשית לארץ. ולכן העפלה הייתה בבחינת עלייה בלתי-לגלית שאורגנה בעזרת שליחי המוסד לעלייה ב' מהארץ ומדריכים מקומיים. הכל התנהל במחתרת, באישון לילה הופיעו בהכשרה מכוניות צבאיות נהוגות בידי חיילי הבריגדה היהודית שאספו מועמדים לעלייה ממקומות שונים בצרפת ובגרמניה. רוכזנו במחנה במרסיי. בינתיים הוכנה אוניית משא קטנה לקליטת כ-600 מעפילים והובאה לנמל סט בדרום צרפת. באונייה זו היינו שני חברים מקבוצת ההכשרה - גבריאל אזולאי ואנכי. עלינו בחושך לספינה כשכל מטעננו תרמיל גב. התמקמנו בבטן האוניה בצפיפות רבה. בראשית המסע חילקו לנו לחם טרי וקצת פירות. עם הזמן עברנו לאכול אוכל קופסאות שימורים. השתדלנו להעסיק את עצמנו במשך היום במשחקים חברתיים, בשיחות ובהיכרויות עם מעפילים שבאו ממזרח אירופה חלקם היו ניצולי שואה. רק בלילה יכולנו לעלות על הסיפון כדי לנשום קצת אוויר צח ולרחוץ את הפנים במים מלוחים.

המסע לפלשתינה-א"י

הפלגה מצרפת לארץ ישראל צריכה להימשך תיאורטית 5-6 ימים בלבד. אבל ההפלגה התארכה מסיבות שונות ל-21 יום. בליל ה-8-9 לפברואר כשהתקרבו לארץ, היינו אמורים לעגון ולרדת בחוף דרומי, מכאן שמה של האוניה 'לנגב', עטו על הספינה שתי משחתות אנגליות ונצמדו אלינו אחת מכל צד והתחילו לקרוא ברמקולים שניכנע ונתלווה אליהם לנמל חיפה.

אנשי ההגנה והפלי"ם נתנו לנו הוראה לעלות לסיפון ולהתנגד לחיילים האנגלים שניסו להשתלט על האוניה. זרקנו עליהם מכל הבא ליד קופסאות שימורים, בקבוקים וסבונים. האמנו שנוכל להכניע את הבריטים. בתחילה האנגלים היו סבלנים, אבל אחר כך התחילו לירות באוויר והצליחו לפגוע במעפיל הרברט לזר שמאוחר יותר מת מפצעיו. האונייה שבאה אחרינו ובה היו שאר חברי קבוצת ההכשרה נקראה על שמו - 'המעפיל האלמוני'.

לבסוף השתלטו החיילים האנגלים החמושים בנשק ואלות על האוניה והצליחו לנווט אותה לכיוון חיפה. קיבלנו הוראה להיכנע. עמדנו כולנו על הסיפון ושרנו את התקווה כשדמעות זולגות מעינינו על שלא הצלחנו במשימה.

הגירוש לקפריסין

האנגלים פקדו עלינו לרדת מהאוניה ושוב התנגדנו. אבל הם גררו אותנו והעלו אותנו בכוח לאוניית הצי הבריטי Ocean Vigor שהפליגה למחנות הגירוש בקפריסין. לא רצינו לשתף פעולה, והחלטנו על שביתת רעב במשך יום וחצי עד שהגענו לנמל פמגוסטה. גם כאן הורידו אותנו בכוח והעבירו אותנו למחנה 55. מחנה סגור ומוקף בגדרות תיל ובשומרים. במחנה שהו מעפילים שנתפסו לפנינו. הם היו מאורגנים וניהלו בפועל את החיים של כל המעפילים השבויים.

חילקו אותנו לפי התנועות הפוליטיות שאליהן השתייכנו והביאו אותנו למגורי אוהלים. כל אוהל היה מיועד לשתי משפחות או לשמונה אנשים. המחנה היה מחנה קיץ, כי הוא נמצא קרוב לים. קשה היה לגור בו בחורף ללא מבנים, כבישים או מדרכות. בינתיים גורשו למחנות הקיץ אלפי מעפילים שהיו אמורים לחכות מספר חודשים עד שנה לתורם לעלות ארצה. האנגלים הזדרזו לבנות - ליד העיר ניקוסיה - מחנות נוספים עם מבנים, צריפים, מטבחים ושירותים, ואלה נקראו מחנות חורף.

כמובן שבימים הראשונים היינו עצובים ומתוסכלים הרגשנו חסרי אונים ובעיקר בגין העובדה שהיינו כלואים במחנה. נטלו מאיתנו את החופש להתקשר עם המשפחה ולא יכולנו לצאת, לטייל, לערוך קניות של דברים מינימליים שאבדו לנו במסע הזה. מאז שעזבתי את ההכשרה בצרפת, לא קיבלתי ולא כתבתי למשפחה. אחר כך רכשנו נייר מכתבים ובולים בקנטינה. אם כי עדיין אי אפשר היה לכתוב ישירות למרוקו. כתבתי למשפחתי בירושלים והן דיווחו למשפחה במרוקו. הוריי שמעו על מצבי רק אחרי עזיבתי את ההכשרה בתום שלושה חודשים. כמובן שהיו מודאגים מאוד. מאוחר יותר הסתדרו העניינים כך שפעם בחודש הייתי כותב ומקבל דואר מההורים דרך ירושלים.

כמה שבועות אחרי הגעתנו לקפריסין הועברנו למחנה חורף 67. התחברנו לחברינו מההכשרה שהגיעו באונייה 'המעפיל האלמוני' יוסי עקריש, משה אוחיון ודוד חזן. בשכנות לנו הייתה קבוצת עולים מצרפת ומאנגליה מתנועת הבונים והחלטנו לעזוב את בני עקיבא ולהצטרף אליהם. הארגון במחנה היה באחריות ועדות המחנה והג'וינט. האנגלים סיפקו יום מזון וסיגריות ומצרכים שונים. הקבוצות התארגנו בעצמן לתורנויות בישול, כביסה וניקיון הסביבה.

הישיבה באפס מעשה במחנות גרמה לנו להתמרמרות ולייאוש והביאה מדי פעם להפגנות ולהתמרדות נגד האנגלים שלבסוף הסכימו להביא למחנות שליחים ומדריכים שיעסיקו אותנו. הוקם אולפן שבו לימדו עברית, היסטוריה יהודית, ספרות, ציונות וקורס מדריכים שכמובן אני וחבריי השתתפנו בו.

בנוסף למדריכים הוברחו למחנות בצורה בלתי-ליגאלית קצינים ומפקדים של ההגנה והפלמ"ח. הם העבירו לנו אימונים צבאיים במחתרת והכינו אותנו לאפשרות שנצטרף לכוחות הלוחמים עם עלייתנו ארצה.

בנוסף עסקנו בגיבוש חברתי לקראת בואנו לקיבוץ, כל אחד במסגרת תנועתו. אנחנו כאמור הצטרפנו לתנועת הבונים והיכרנו שני שליחים, מנחם דניב ומרדכי קדר - טוטו, מגרעין קיבוץ מעגן. הם הציעו לנו להצטרף לגרעין כשנגיע ארצה. מאחר שלא היה לנו קיבוץ-יעד לאחר שעזבנו את בני עקיבא כמובן שהסכמנו.

קיווינו שהאנגלים ישחררו אותנו בקצב מהיר יותר אבל הם המשיכו לשחרר מעפילים טיפין טיפין. תורנו הגיע רק אחרי שנה במחנות, בסוף ינואר 1948. אחרי כמה ימים במחנה העליה בקרית שמואל בארץ הגענו ליעדנו - קיבוץ מעגן, אז עדיין בחצר כנרת, מספר חודשים לפני העלייה על הקרקע למקומו הנוכחי. בשלב מאוחר יותר הצטרפו לגרעין במעגן החברים מהספינה 'יהודה' הלוי: גד כהן ושלמה ביטון שאף הם השתייכו לתנועת הבונים.

מעגן, מרץ 2019.

יוסף עקריש

מעפיל ב'מעפיל האלמוני'

יוסף עקריש מחנה 67 בקפריסין

חיי בעיר סאפי

נולדתי בעיר סאפי בחודש אפריל 1928 להוריי אברהם ומסעודה עקריש זכרונם לברכה וקראו לי על שמו של סבי יוסף עקריש ז"ל. מוצאם של הוריי מהדרום הרחוק של מרוקו: אבא מהכפר איליג' ואימא כעשרים קילומטרים מערבה בכפר אוֹלֵד ז'ראר. הוריי הגיעו לסאפי - אבי כעלם צעיר ואמי כתינוקת שגדלה בבית אביה הרב מכלוף אוחיון. בחלוף הימים שידכו את הצעיר הצנוע והחכם עם בתו של הרב שהרי כך קבעו חכמים ומנוסים שני צעירים הראויים זה לזאת .

העיר סאפי נמצאת על חופו של האוקיאנוס האטלנטי צפונית לעיר מוגדור - אסוירה - ובמרחק של כ 200 ק"מ מהעיר קזבלנקה בצפון. עיר קטנה עם אוכלוסיה יהודית שמנתה כשלושת אלפים יהודים שנעלמה לחלוטין אחרי גל ההגירה בסוף שנות החמישים מי לישראל ומי - והרבה - למונטריאול שבקנדה. את שנות ילדותי עד גיל 9 ביליתי בין כותלי בית הכנסת -הסלא. כאשר המלמד היה לא אחר מאשר סבי . בגיל זה אבי סבר שמתאים לי להצטרף לבית הספר החילוני אליאנס. האמת

היא שלפני כן הוא הסביר לי שככל שאלמד את ספרי הקודש כן יתרחבו ידיעותיי ויהיה לי קל יותר ללמוד בבית הספר הצרפתי. מה שבדיעבד התברר כנכון. ואם בבית הספר עסקינן, ביום שאבא ליוה אותי לבית הספר הוא שמע מאי שם שמועה מחרידה שכאשר התלמיד מגיע לגיל 14 מוציאים אותו מבית הספר. מייד קרא לצעיר שהסתובב בסביבה לחש באזנו את שלחש וציווה עליו לגשת לאדון מרציאנו ראש הקהילה של סאפי בבקשה שישנה את שנת הלידה שלי מ 1928 ל 1929 וכך הוצערתי בשנה שלמה. שמח וטוב לב נכנסתי לכיתה אלף. כעבור שלושה שבועות נכנס לכיתה המנהל מונסיניור איזוראל ניגש יחד עם מורה אל כמה תלמידים נבחרים וביקש אותם להתלוות אליו ישר לכיתה בית. כאן בעוונותי הרבים התגליתי כבור ועם הארץ. שכן המורה מר קנפו מוריס הקריא לי רשימה שלא הבנתי ממנה אף לא מילה אלמלא עזרתו של שכני מימין ניסים לוי - לימים רב בגרנובל שבצרפת - שהסביר מה שהסביר. ומכאן ואילך בילינו ימים רבים בנועם בעיקר בתרגילי חשבון שמאוד מצאו חן בעיני. חלפה שנה ואחריה בקפיצה קלילה לכיתה הא ובהמשך עד לכיתה השביעית תחת שרביטו של אדון ביהר. בסוף יוני 1942 סיימתי את לימודיי בהצלחה עם תעודת גמר של בית ספר עממי יחד עם כשלושים תלמידים יהודים - 100% - לעומת הצלחתם של 20 מתוך כמאה צרפתים. המבחנים התקיימו בין כותלי בית הספר הצרפתי אליו הכניסה ליהודים בימים רגילים הייתה אסורה. למותר להזכיר שהתקופה היתה בימי שלטונה של וישי. זו גם הייתה הסיבה שבגללה נמנע מתלמידים יהודים להמשיך לבגרות בבית הספר הצרפתי הממשלתי.

מספר חודשים הפרידו בין ימים אלה ליום הנחיתה של האמריקאים על חופה של העיר, בשמונה בנובמבר 1942, יום שבו הכול השתנה מהקצה אל הקצה עבור היהודים. עם סיום הלימודים היה עלי לבחור מקצוע והמקצוע שכל כך חפצתי ללמוד היה טאבו בעיניו של אבא. רציתי את מקצוע המכונאות שלמעשה היה לו רק פירוש אחד: חילול שבת ולזה אבי לא היה מוכן. אני עדיין זוכר את דבריו: יא בני, למה שלא תלמד מקצוע מכובד ונקי וכך קיבלתי עלי את הדין ונכנסתי בדיכודן למקצוע החייטות. הימים היו ימים יפים. נעורים חברים, חוף ים קולנוע ובין לבין השתתפתי בחוג זמר עברי בהדרכתו של המורה דוד ביהר. בעזרת העברית המעטה שידעתי יכולתי לשמש כמתורגמן לעת מצוא של מילים לא מוכרות לו והשיר שנחרת בזכרוני היה שירה של רחל 'ואולי'.

לא אשכח להזכיר את הפליטים מבלגיה שהיו איתנו בקהילה ובחור חמד בשם גולדברג מאנטוורפן שישב לידי בכיתה של מונסיניור פינאס. היה גם חייט שעבד איתנו בהיחבא מפני הבולשת הצרפתית לבל ייעצר. ושני הרבנים משתי חצרות שונאות זו את זו שהתארחו בביתי (אבא הסביר לי אז את ההבדל שבין חסידים ומתנגדיהם). אבא ז"ל היה מנוי לעיתונים עבריים לפני המלחמה וקיבל אותם ישירות מפלשתינה-א"י. השמות - כמעט כמו היום - הבוקר, הצופה, העולם, לא לא העולם הזה, אלא השבועון של הסוכנות היהודית. אני זוכר את חדשי הואקאנס-חופש, בשנת 1942, עת השכרנו חדר מדידתנו לסמל ראשון צרפתי מאיזור סטאלינגראד שהייתה באותם ימים השם החם של המלחמה.

ביום בהיר אחד קרא לי מר ביהר ואמר לי ג'וזף נבחרת יחד עם מוזס אוחיון לצאת להכשרה של בח"ד [ברית חלוצים דתיים, ב"ד] בצרפת. וכך התחיל פרק חדש בחיי לא מבלי לגרום צער גדול להורי ולהרבה דמעות. ואל יקל הדבר בעיניכם. אני הייתי הילד הבוגר - אחד מתוך שלושה- ואמא ז"ל הכינה עבורי אלמחללע מאכל מרוקאי: בשר מטוגן חזק שיכול להשתמר במשך זמן רב למשך ההפלגה למרסייל. קיבלתי כרטיס נסיעה לקזבלנקה והפלגתי משם (4.7.46) למרסייל.

ההכשרה במחנה קומפ דה-פיזול

הגעתי למחנה Cambes de Pujols קומפ-דה-פיז'ול ששכן בדרום מערב צרפת בכפר Villeneuve sur Lot. שהינו בו מתחילת יולי 1946 ועד המחצית הראשונה של חודש פברואר 1947. שהינו אינה המילה המתאימה. שכן נא לזכור היינו חבורה של כ-עשרים צעירים מכל ערי מרוקו. ממקנס ופס הגיעו אלי סבג, אברהם דהאן, זוהר, אדרי (בעתיד מזכיר ההסתדרות בחצור הגלילית), ממוגדור-אסוירה הגיע אדמונד בן סוסן (אמנון בן שושן), מסאפי יהודה אוחיון ומערים נוספות משה חסן, נחמני, דוד חזן, גבריאל אזולאי, עמר יצחק -איזי (הצייר/פסל מירושלים), ורוקו שכל הזמן ניגן ושר על האי l'île de pantelaria. תוניסאים הצטרפו בהמשך ובינינו היתה פלוגתא בענייני דת, שכן המרוקאים היו הרבה יותר ליברלים. אני זוכר את מלחמת העולם שהתרחשה ביום שאחד החברים נסע מרחק של 110 ק"מ עד Perigueux שם פגש שוחט ששחט עבורנו אווז מפוטם כדבעי וחזר שמח וטוב לב. עד שיצחק עמר, חייל בצבא הצרפתי והשף קוק שלנו ושכני לחדר איתי, פתח את בטנו של האווז. ולפתע נשמעה צעקה של יהושוע אחד התוניסאים סטופ! טרף!

וכי למה תהה שואל השף הנדהם? כבד מפוצץ הייתה התשובה ! וכך נגוז החלום לארוחת מלכים.

מאוחר יותר, שכבתי במיטה מתפתל מכאבים שהתבררו למחרת כאפנדיסיט הרגשתי את ידו של יצחק ידידי רוכן מעליי ומודיע שהביא לי חלק מהאווז הפסול ומפיו ריח משכר של שנפס מהיקב האקסקלוסיבי של אדון זילברפארב האגרונום הראשי שלנו. זילפרארב כלל לא היה מודע למתרחש ביקב שלו. אגב, בהגיענו להכשרה ביקב הזה מצאנו חלקי תחמושת שהושארו על ידי חיילי הבריגדה שפינו את הסליק שאגרו בימים עברו. התקופה הזאת הייתה ונשארת אחת התקופות היפות ביותר. למדנו, עבדנו שמחנו ושמחנו הרבה. כמו למשל ביום הדייש של החיטה (באותם ימים עדיין לא היה הקומביין הקלאסי) היינו צריכים להזין מכונה ענקית עם אלומות השיבולים שיבשו בחצר. ברבות הימים כל צעירי וצעירות הכפר הושיטו לנו יד. עבדנו ושרנו והיין נשפך כמים מידיהן הענוגות של הגויות הצרפתיות. טוב אי אפשר לכפות את הדת גם היום. התוניסאים לא השתתפו.

השדות סביב ההכשרה היו יצירת פאר של החקלאים והאיזור היה מפורסם בשזיפים המיובשים של אג'ן. תשאלו כל צרפתי ותגידו לו *les prunes d'Agen*. בימי ראשון צעדנו לעיר קטפנו אפרסקים ענקיים שהיו תלויים כאשכול מעבר לגדר של חווה כלשהי. בל תטעו זה היה מותר כל עוד אתה לוקח בשביל לאכול מה שקראו בצרפתית אם זכרוני לא מטעה אותי : *aire du ventref*. במילים אחרות מותר לאכול. בעיר ביקרנו בקולנוע ובהופעות של כמה אופרטות *la fille de mme angot*. ביקרנו גם בחמאם (בהכשרה התרחצנו בקערות) באחד מן הימים. הגיזבר שלנו -אלברט - חמד לו לצון ובזמן אחת ההצגות חילק "סוכריות" למה המרכאות כי בשובנו להכשרה תפס אותי בדיעבד אפשר לומר תפס אותנו כאב בטן כל כך חזק. שבמהירות הבזק פרשתי עיתון על הריצפה מה שהסתבר לי למחרת היה מנת חלקם של כולם חוץ מאלברט השובב כמובן שצחק עלינו כל היום ונתן לנו הזדמנות להתפרק תרתי משמע.

הזכרתי מקודם את התקף האפנדיסיט שהיה לי כאשר למחרת סיפרתי לרופא שבדק אותי שבגלל הכאבים החזקים הנחתי על החזה שלי לבנה חמה או אז הוא צעק " מון פיטיט ! ההיפך היית צריך לעשות. הייתה צריך להניח קרח! והוא לקח אותי עם *juvaquat* שלו לבית החולים בוילנוב היפהפייה. האחיות הצרפתיות היו כל כך נחמדות אלי שהחלטתי לעשות ג'סטה שגרמה להן התרגשות. נתתי להן

את החלב שהחבֵּךְה היו מביאים לי מדי יום. כי העדפתי קפה *chicore* כך קראו לו על פני החלב שהביאו לי ישר מעטיניה של הפרה שפעמים רבות חלבתיה במו ידי. הן פתחו בשאגות "*oh merci beaucoup monsieur*" ועיניהן קורנות משמחה מביטות בי שרוע במיטת חוליו.

יוסי וחבריו להכשרה: אמנון, גבריאלי, יצחק, מוזס.

המסע לפלשתינה-א"י

שהינו במחנה ההכשרה של בח"ד כחצי שנה. בתחילת פברואר 1947 הודיעו לנו על בוא היום שכל כך חיכינו לו עלייה לפלשתינה-א"י. אלא שלצערנו, באין מספיק מקום בספינה התקיימה הגרלה. הגרלה שגרמה לנו עצב רב, בכי ודמעות והשלמה עם הגורל בתקווה להיפגש בזמן הלא רחוק. הוגרלתי לקבוצה השנייה ולמרות הכאבים אחרי הניתוח הגעתי לפגישה של הפועל המזרחי בוילה ונטוז במרסייל

ושם העמיסו אותנו על משאיות מכוסות ברזנט. הגענו לאי שם שהתגלה מול עינינו כרציף נמל סט ולידו אניית 'הפאר' עליה נבלה 13 ימים שלמים מתוכם יומיים בעגינה מול מונטה קרלו בשל תקלה במנוע. זו הייתה הספינה 'המעפיל האלמוני' על שמו של המעפיל הרברט לזר שנהרג במאבק בבריטים על הספינה 'לנגב'. כשהגענו בשבת 14.2.47 לקרבת האי כריתים חג מעל הספינה מטוס דקוטה בריטי שצילם אותנו. למחרת כשהתקרבו לנומל יפו הוקפנו על ידי משחתות בריטיות ונתבקשנו לא להתנגד להורדתינו מהספינה. לא נענינו לדרישה ומיד קפצו חיילים בריטיים לספינה ואנחנו זרקנו עליהם מכל הבא ליד קופסאות סרדינים, סבונים ומקלות. הבריטים ניסו להפעיל את הספינה אך אנשי הפלים חיבלו במנוע ואז הבריטים קשרו את הספינה למשחתת שגררה אותנו עד נמל חיפה. הם דרשו שנרד ללא הפרעה לרציף. שם בצריף חיטאו אותנו בדידיטי והעלו אותנו לאוניית הגירוש אמפייר ריוול. כל המעפילים עמדו דום ושרו את התקווה בדרך לקפריסין. ההפלגה ארכה יומיים עד נמל פמגוסטה. באחד מהבקרים הגיעו לחיילים בריטיים עם פיילות ענקיות והציעו לנו קפה ואנחנו סרבנו.

מחנה הגירוש בקפריסין

בפמגוסטה העבירו אותנו למחנה חורף 65. יצחק עמר ואנוכי הופרדנו במסע הזה מקבוצת ההכשרה המקורית ולכן צרפו אותנו לצריף שכלל חמישה חברי בח"ד. כל הקבוצה החליטה לעזוב את תנועת בח"ד והצטרפה לקבוצת הבונים שכללה מעפילים מצרפת ומאנגליה. למען האמת אחת הסיבות לעזיבת בח"ד הייתה שלא הסתגלתי לאוכל ההונגרי. רק לאחר כחודש וחצי לקראת סוף מרץ 1947 נפגשנו עם חברי ההכשרה שלנו שהועברו ממחנה 55 למחנה 67. מוזס אוחיון סייע ליצחק ולי לעבור לקבוצת הבונים אחרי הפסח בשנת תש"ז. שוב חזרנו להיות ביחד מוזס, אמנון, חזן, נחמני, וגבריאלי. את הקבוצה הדריך מרדכי קליין-קדר (טוטו) מקבוצת מעגן והוא שכנע אותנו להצטרף לקיבוץ שהיה בשלבי הקמה. הוא הציע שאם נתגייס לפלמ"ח או לפל"ם אז בחופשות לא יהיה לנו מקום לגור בו ולכן רצוי שנצטרף לקיבוץ שיהיה לנו כבית.

שורות המגנים - הכשרה צבאית

לא כל חברי הקבוצה הצטרפו לשורות המגנים. גבריאלי היה אחד מחופרי המנהרות ואני הדרכתני בתרגילי ת"ס, הליכת זיקית וקפא"פ. פעולות בנשק התקיימו בהיחבא באוהלי הפלי"ם-פלמ"ח.

העלייה לפלשתינה-א"י וההצטרפות לקיבוץ מעגן

שנה לאחר שגורשנו לקפריסין קיבלנו תעודות עולה. הסיבה העיקרית הייתה שהעדיפו להעלות את התינוקות והילדים הקטנים עם הוריהם לפי ההסכם שארגנה גולדה מאירסון עם הממשלה הבריטית וזה קצת שיבש את העיקרון ראשון נכנס ראשון יוצא ממחנות הגירוש. הגעתי בספינה קדמה ארצה (18.2.48). העבירו אותנו לבית העולים בקרית שמואל. נשארתי שם יומיים. באחד הימים הלכנו לסרט ופגשנו חיילים בריטיים שצחקו מבדיחות ואילו אנחנו צחקנו רק לאחר הופעת התרגום לעברית בצד. הגיעה חברת קיבוץ מעגן שליוותה אותנו מוזס, גבריאלי וחזן לחצר כנרת לפני העלייה על הקרקע. אמנן כבר היה שם הוא הגיע ימים ספורים לפנינו. קבוצת ההכשרה שלנו התאחדה שוב.

קריית שמונה. אפריל 2019

שחרור קפריסין

לרנלי הכרסל נה ספנה
לי ססו, סננה וססננס
נגוגת: הוי, סוב לססור סרק
קדברזי היסנים סלעס...

בו, סגרת סתננים ססססת,
נעססות סדסנים כואביות,
אס לחסנו ססס איוו סלססת...
ולחסנו אותה בכבוד.

... זה האי סאליו בסססרת
יהודים נגרוס של חוץ,
לססס לססלסס זוסרת
סל חזרה סל ים-התיכון.

סס סססס חרססו סל סכלס
לסו סרב סוד חרונה,
סס רבוא לסודים - ססו סלע
נוסססו בסלעסו ססיסרונס!

סס איס סנוון רנע-רנע
וסססו ססאוס סרובים...
אכל ים סנוון
נע סנוע
ססרסו אל רססי ססובים!

וכבוד לרבוא ססניס,
סססו את סססו וכלה,
וכבוד לסדריס, לסלית,
לסורה בססססו סכלס!

וכבוד לה לאס-בססססת,
ולילד חובס סכנה...
וכבוד לאסס סנעסס
סאונס לא יראה את נכסו

סס סססו סכל אהל סלדס
סס סססו סססיס סססס...
סי הילסס סססורה חז סלדס,
סי הלסס ססו אס בססססו

סססו לילה סל אי סססו-סלס
סס סססו, רובדים סססס...
סבוליס... אלה, אלה, ואלר...
סכאיו סס וסאסס ססנה.

סי לא סוס, לא יאוס ולא סכל,
לא נססו את סססס-סרסו,
אכל זו ססססו סליל סכל,
היא סססס וסססו את לסו!

וסססו נסרות סססו
לסססו ים סכל-סלססו
ולססו בסססו סלססי-סלסו
ולססו סלסו סכליסו.

וסססו אססו-סססססת,
ואביות
וסי נוק-סס-ססס...
הסי סלססו סלס-סססססת
ססויב לא יראה את סססו

סדינת סססו, לה נרסס:
סס-סססו את סססו סל ססס,
סלי סססו סססו-סססו
אסר ססו סססו - לססו סססו!

אס סססו סססו רססו את
סססו סססו
וסססו סלסו -
סס סססו אלה אסו את יודסו
סס סססו אלה סססו סססו...

סססו סססו סלסו סססו סססו,
אס סססו "סססו סססו סססו",
סססו סססו סססו סססו

שלמה פרץ

מעפיל בספינה 'יהודה הלוי'

שרה פלץ ושלמה פרץ.

ב-10 במאי 1947 הפלגתי באוניית המעפילים הראשונה מצפון אפריקה בשם 'יהודה הלוי' מאלג'יריה בדרכה ארצה. היו בה 430 מעפילים אנשים נשים וטף רובם היו עולים ממרוקו. צוות האוניה ובראשם הקברניט היו ממוצא ספרדי. שני אנשי ההגנה מארץ ישראל אשר היו אחראים במישרין על הפיקוח, על צוות האלחוט ועל כל הנעשה באוניה עד הגיענו ארצה. קברניט האוניה היה מצויד ברשיון להעברת פועלים לאלכסנדריה שבמצרים.

הערה: שרה פלץ מעפילה בפאן יורק נישאה בקפריסין לשלמה פרץ ממרוקו.

האונייה היתה קטנה למדי. היו בה אצטבות העשויות מעץ בגודל של 120/60 סנטימטר אשר שמשו למקומות לינה ל-4 אנשים. בכל אצטבה היו מספר קומות. ישנו ממש כמו סרדינים בתנאים גרועים וקשים מאוד. משפחות עם ילדים קטנים סודרו במקומות יותר טובים בבטן האוניה.

האונייה הפליגה בדרכה מאלג'יריה לאיטליה. שהתה במל פלרמו למשך 24 שעות לשם קניית פחם מזון ומים לצוות האוניה. האוניה לא הורשתה להפליג אלא לאחר 24 שעות כי נודע לשלטון המקומי שבאוניה נמצאים מעפילים העושים דרכם לארץ ישראל. לאחר חקירת וצילום של הקברניט הורשתה האוניה לצאת למסעה.

בצאת האוניה מנמל פלרמו עקבה אחרינו אוניית מלחמה של הצי הבריטי במרחק מספר קילומטרים. לאחר 4 ימים נתגלינו ע"י שני מטוסים של חיל האוויר המלכותי אשר צילמו את האוניה שלנו מספר פעמים ולמחרת התקרבה האוניה הבריטית אלינו עד למרחק של 200 מטר בערך.

אוניית המלחמה הבריטית הפליגה מספר פעמים הלוך ושוב עד שעמדה מולנו במרחק כ-20 מטר ונשאלנו ברם-קול בשלוש שפות, באנגלית, צרפתית וגרמנית - לאן פנינו מועדות. אחד מחברי ההגנה ענה בגרמנית לאלכסנדריה. נתקבלה תשובה מהאונייה הבריטית יש לכם עוד 200 מייל לאלכסנדריה.

מאז האוניה שטה באופן איטי ולמחרת הודיעה האוניה הבריטית שעברנו את אלכסנדריה. לא השבנו והמשכנו בדרכנו. לאחר מספר שעות ראינו אוניית מלחמה נוספת כתגבורת. שוב נשאלנו באם פנינו מועדות לחיפה. בקשו אותנו להמשיך איתם עד לחיפה ויעבירו אותנו למספר חודשים לקפריסין ומשם נשתחרר. לא ענינו לדרישה זו. בשעות הערב הצטרפו שתי אוניות מלחמה נוספות.

תכנון והתכוננות לקראת הקרב

אמהות עם ילדיהם הורדו לתחתית האוניה. כל הבחורים הצעירים עמדו על סיפון האוניה מחולקים לקבוצות קבוצות בידינו היו בקבוקים וקרשי עץ. חלקו דליי מים לכל חוליה לשעת זריקות פצצות גז מדמיע. בחשיכת הלילה זרקנו לים ארגזים מלאים באוכל, נשק מכונות כתיבה וחומר סודי שהיה ברשות שני חברי ההגנה. בשעה 07:00 היינו מוכנים להילחם מבחינה נפשית ורוחנית נגד הבריטים.

באותו זמן היו סביבנו חמש אוניות מלחמה שתותחיהן כונו מול אוניותנו הקטנה שהייתה עם הפנים לכיוון ת"א. בשעה 08:00 בערך אוניות המלחמה סגרו עלינו במרחק קצר מהאוניה שלנו. ראינו חיילים בחגור מלא ובנשק מוכנים לקרב נגדנו. החיילים הבריטים עמדו מתוחים כבולי עץ וממתנים.

שעת האפס התקרבה קיבלנו הודעה לשיר את התקוה והמשכנו לשיר למשך רבע שעה שירים נוספים. בגמר השירה שלושה בחורים מאיתנו עמדו ליד המכונאי וקיבלו הוראה מחבר ההגנה לשבור את מנוע האוניה שתהיה בלתי ראויה לשימוש. בסיום השירה הרגשנו מוקפים מכל צד.

נתקבלה פקודה להילחם בחיילים ולהכותם בבקבוקים ובקרשים. ולאחר מספר רגעים הזדעזענו מלחץ של שתי האוניות הבריטיות מכל צד של אנייתנו. הרגשנו זעזוע ממש כאילו אנחנו טובעים בים. באותו רגע התנפלו עלינו החיילים מכל הכוונים, ירו עלינו גז מדמיע ופלשו לתוך האוניה. שלושת החברים עשו את מלאכתם והאוניה יצאה מכלל שימוש. הבריטים עשו מאמצים לנווט את האוניה שלנו אך מעשיהם עלו בתוהו. הבריטים נאלצו לגרור את אוניותנו עד לנמל חיפה.

בנמל חיפה מצאנו מספר רב של חיילים מזוינים ששמרו עלינו בשעה שהועברנו מהאניה לאניית אסירים תחת משמר כבד. לאחר 18 שעות בערך הגענו לקפריסין. עברנו ביקורת קפדנית ויסודית על גופנו וחפצינו. הוכנסנו למחנה קיץ 55 ליד מפרץ פמגוסטה.

20/9/1962

פתק של שאול אביגור

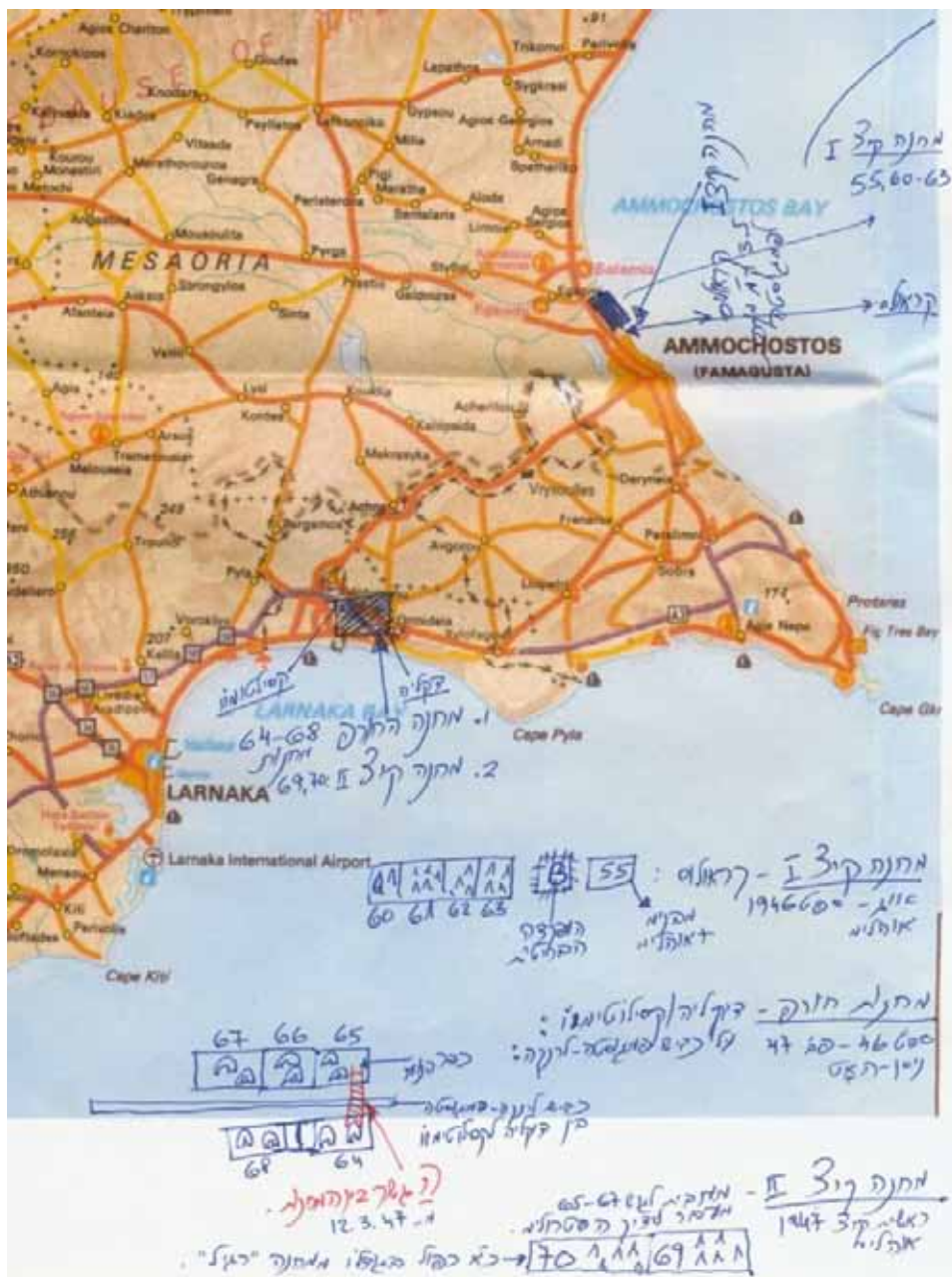
ליהודה סלוצקי (עורך תולדות ההגנה)

סיפורו של שלמה פרץ, מעפיל באוניה יהודה הלוי שהפליגה מאלג'יריה ביולי (מאי) 1947.

בברכה

שאול אביגור

ראש המוסד לעלייה ב'

מפת מחנות קפריסין

אליהו ורחל ביטון

מעפילים בספינה 'יהודה הלוי'

אחרי המלחמה נפתח בקזבלנקה ב'שרל נטר' בית ספר לשפה העברית 'מגן דוד' ברחוב Rue Comandant Cotenest בשכונת מעריף. 'מגן דוד' היה ממוקם ב-Ecole Normal Hebraique ששימש כמדרשיה למורים. המקום נוהל על ידי קבוצת מורים צעירים בראשם עמד סרן בצבא הצרפתי בשם קפטן רוש הוא הרב יצחק רואש. הלימודים במכללה התקיימו ביום ובערב היו שיעורי ערב לעברית. אני השתתפתי בשיעורי הערב. המורים היו הרב אברהם חזן, לימים רב ראשי של שירות בתי הסוהר, שלמה דדון (שגר בסטנטון חיפה), גד כהן (אופקים) ושלמה ביטון (קיבוץ צאלים). במסגרת 'מגן דוד' השתייכנו לקבוצת 'אליעזר בן יהודה'. התקיימו אספות במועדון ודברו על ארץ ישראל. והחדירו את התודעה בלבנו שצריכים לעלות. הייתה התלהבות רבה.

אליהו (לולו-הכרמלי, ב"ד) ביקר במועדון והרצה בפני הנוער בצרפתית, ואמר שהוא רואה פה דור של חיילים - צבא גדול לארץ ישראל. למרות שהיה ידוע לנו שהאנגלים סגרו את שערי ארץ ישראל, תפסו אוניות וגירשו את המעפילים לקפריסין. הכרמלי הבטיח לנו שבמקרה ויתפסו אותנו נשב מקסימום שלושה חודשים בקפריסין. ואחר כך נקבל אישור כניסה (סרטיפיקט) לארץ. הוא הלהיב את הרוחות. כל אחד רצה בכל מחיר לעלות לארץ. קפריסין או לא קפריסין, שיהיה מה שיהיה. העיקר לעלות בכל מחיר. התנועה התחילה לפעול וכולם מדברים רק על ארץ ישראל. קראנו בעיתונים כמו (Le petite Marocean) ידיעות על בגין שהתחפש לכומר כדי להתחמק מהבריטים ועל פעילות האצ"ל. יום בהיר אחד ביקרה אצלנו בכיתה בחורה בשם נדיה כהן שדיברה עברית רהוטה. ושלהבה אותנו להעפיל ארצה. לתנועה, מטוניס הגיע השליח שלמה ברדה (הציוניסט) שנשלח לרכז פעילויות צופיות מחוץ לעיר והחדיר בנו ציונות.

ברדה רצה שרק רווקים יעפילו. אני כבר הייתי נשוי 8 חודשים והעלמתי זאת מהמארגנים. כולם, הן במגן דוד והן בק.ב.י חשבו שאני רווק. לי ולאמא היו דרכונים. הקבוצה עברה הכשרה למדנו את עבודת האדמה ושירי ארץ ישראל כמו ארצה עלינו. בין החברים בהכשרה היו שלמה אלקבץ וג'ו עמר. הנשים לא היו בסוד העניינים. שבוע לפני פסח תש"ז קיבלתי אור ירוק להתכונן ליציאה. הודעתי בבית שאני צריך ללכת ולקבל הכשרה באלג'יר. זה היה בחול המועד של פסח. אל תשאל מה היה בבית. כולם בכו.

יצאתי לדרך במסווה של סטודנט שצריך ללמוד באלג'יר. הגעתי לתחנת הרכבת באוג'דה והצגתי את הדרכון ולמזלי לא היו קשיים בקבלת הויזה לאלג'יר. משם נסעתי כל הלילה ברכבת לעיר אלג'יר. פתאום, אני רואה בקרון עוד כמה חבר'ה. אז ידעתי שמתחיל משהוא.

נאמר לנו, ע"י שלמה ברדה שתדרך אותנו לקראת המסע שכשנגיע לתחנת הרכבת באלג'יר עלינו להמתין עד שנשמע את שריקת התקווה ואנו נענה לו בשריקה חוזרת. ויאספו אותנו, כך היה מסודר. בחור צעיר העביר אותנו ב- tramway למטבח של הקהילה היהודית באלג'יר. שם היו להם חדרים. המקום היה עמוס. אפילו במדרגות אנשים ישבו. שהיתי שם יום או יומיים. בשביעי של פסח נכנסתי להתפלל בבית הכנסת שהיה מתחת למטבח. לראשונה אני רואה שמש לבוש כמו נפוליאון ומסתובב עם גלימה. השמש, החזיק בידו קופסא מעץ מקושטת יפה

שהיה פותח וסוגר אותה סימן לקהל לשתוק כשיש רעש בבית הכנסת ואז הייתה משתררת דומיה. והנה תוך כדי התפילה אני מרגיש מישהו דופק על הכתף ועושה לי סימן לצאת. יצאתי אתו. נכנסנו למטבח וקיבלתי מצה עם סרדינים. דמעות זלגו לי. בערב חג לאכול ארוחה כזאת! זה לא היה כל כך נעים. נזכרתי בבית הורי ובשולחן הערוך ובכל המשפחה.

אני מקבל סימן ללכת עד סוף הרחוב ועולה על איזה משאית. אני לא זוכר בדיוק לאן העבירו אותי. קיבלתי כסף ונאמר לי לקנות כרטיס לאוטובוס לטנס. טנס היה בעצם מחנה במרחק של כ- 200 ק"מ או יותר מערבית לאלג'יר. כפר נידח. הקימו מחנה בהרים מול שפת הים. התחנה האחרונה שלנו, לפני הנסיעה לארץ ישראל. אנו ממתנים לאוניה. אני לא צריך להסביר על התנאים שהיו מתחת לכל ביקורת. הגיעו מי שתיה בחביות של בנזין ועל ארוחות אין מה לדבר.

בינתיים, אמא שנשארה בקזבלנקה פנתה לשלמה ברדה ואמרה לו שהיא אשתו ושהוא חייב לצרף אותה למחנה. מתברר שכאשר הגיעה לאוג'דה אמרה שהיא מעוניינת לעבור לטלמסין. השלטונות האלג'ירים לא אישרו לה להיכנס לאלג'יר. במקרה, פגשה שני חברים מקבוצת ק.ב.י (קבוצת בן-יהודה, ב"ד) דוד בן-הרוש וקדוש מאיר שנסו לעזור לה אחרי שאמרה להם שהיא נוסעת לפלשתינה. היא נלקחה לדירה ברחוב Rue de Molen ושם נפגשה עם בת דודתה אסתר תורג'מן אשתו של יצחק תורג'מן. היא מסרה את הדרכון שלה והם הבטיחו לה שלמחרת תעבור לאלג'יר מחופשת כערביה. הם נסעו איתה וירדו בתחנת הרכבת בעיר אלג'יר ונלקחו לביכנ"ס ב-Rue de Flour. יום אחד, במחנה, אני שומע שמישהו קורא בשמי - אלי. אמא הגיעה והביאה מזוודות עם כל הנדוניה שלה שלא נהנתה ממנה. תיכף אסביר מדוע.

המחנה היה מנוהל על ידי כמה חבר'ה צעירים מקומיים מאלג'יר שהגיעו ראשונים למחנה. אבל, ידענו שהיה איש אחד בשם דוד (כנראה רפאל חמל, ב"ד) שהיה שליח מארץ ישראל ודיבר צרפתית ניהל את המחנה. התחילו לעשות מסדרים. הוציא אותנו בערב בטור למסע. אבל המסע הזה היה מכוון לערב היציאה לאוניה לכשתגיע. יצאנו למסע בדרך אחת וחזרנו בדרך אחרת כדי לבלבל התושבים המקומיים והמחנה היה קרוב לשפת הים. השומרים שלנו הדליקו מדי ערב מדורה כדי לסמן לאוניה לעגון במפרץ.

ביום שבת עברה השמועה על אוניה שמתקרבת. היה איתנו חבר שלי, שלמד אתי

בבית ספר 'אם הבנים', בשם סם אביטבול. הוא היה אחד הפעילים ששלח קבוצות או יותר נכון העביר קבוצות עד הגבול. לבסוף עלו עליו מהמטרה ושמענו שהיה מבוקש. הוא קרא לי ואמר תתכונן יש אונייה. בערב (10.5.1947) בסביבות השעה חמש אנו נקראים למסדר. קוראים שמות ומודיעים לנו שאנחנו נצא כמו שהיינו עושים כל ערב למסע. אבל הפעם לאוניה. אסרו עלינו לקחת כל מטען. אמרו לנו שכל אחד ילבש מספר בגדים. חזרנו לאוהל לבשתי 2 חולצות, סוודר ושני מכנסיים. אמא לבשה איזה 3 שמלות ויצאנו. אמרו לנו שאין מה לדאוג שיביאו כל המטענים לאוניה.

נקראנו למסדר. העמידו שורות נפרדות של גברים ושל נשים. לא יודע מה הייתה הסיבה. אבל איך שיצאנו למסע משכתי את אמא לשורה שלי והלכנו ביחד. המסע היה קשה מאחר היינו עמוסים בבגדים שהכבידו על ההליכה. אמא התעייפה, ורצתה להפסיק כי היא לא התאמנה כמונו. סחבתי אותה עד שהגענו לשפת הים. בפתח המפרץ עמד מישהו עם פנס וסימן מעבר לסירות. האוניה עגנה במרחק מהחוף וסירות אמורות היו להביא אותנו לאוניה. הייתה סירה אחת עם משוטים וסירה נוספת עם מנוע. היינו צריכים להיכנס לים עד הברכיים. המלחים עזרו לאנשים שפחדו לטפס. כשהגענו לאוניה אמא פחדה לעלות מפני שהיה צריך לטפס על סולם חבלים שהיה תלוי על דופן האוניה. שכנעתי אותה והרמתי אותה עד שתפסה במדרגה הראשונה. האוניה התנדנדה וגם הסולם לא היה יציב וזה הבהיל אותה. לבסוף הצלחנו לעלות. האוניה הייתה קטנה והיה צריך להכיל 600 איש. נפגשתי, על הסיפון, עם איזה מלח, אחד השליחים מארץ ישראל שהיה על האוניה. החלפתי איתו שיחה קצרה בעברית הוא נתן לי שקיות הקאה ואמר לי לחלק לאנשים. בינתיים עד שהסתדרנו באוניה, הגיעה שמועה שהג'נדרמריה הצרפתית עלתה על הפעולה. קבלנו הוראה להפליג עם כל מי שהצליח לעלות על האוניה. היינו כ-400 אנשים על האוניה. שם האוניה הוסב על שם 'יהודה הלוי'. ספינת המעפילים הראשונה שיצאה מצפון אפריקה.

אחרי מלחמת העולם השנייה, ואחרי כל מה שעבר על אחינו במחנות הריכוז באירופה התחילה פעילות בלתי לגלית להסיע ניצולים לארץ על ידי אניות לא כל כך תקניות. בספינות ששופצו הכניסו מדפים מעץ. בבטן האניות כדי להכיל הרבה אנשים. היה צריך להתכופף כדי להיכנס למקום שלך. כך, בכל אופן היה מסודר אצלנו.

הפלגנו ובלב-ים תפסה אותנו סערה עד שהאוניה חישה להישבר, בנס ניצלנו.

כפי שאמרתי האוניה הייתה קטנה, אני לא יודע איך תכננו להעלות עליה 600 איש. אוכל לא היה והמים היו במנות. שירותים סניטרים ומקלחות לא היו. גם לא חובש או רופא. הדביקו למישהו תרמיל גב עם כל מיני תרופות ואני לא יודע אם הוא ידע להשתמש בזה. במסע המטלטל הזה חלו ילדה או ילד ולא ידענו איך לטפל בה/ו. היינו צריכים לקבור אותו/ה בים. המסע נמשך 21 יום. לפעמים היינו צוחקים מרוב צרות ומתלוצצים ואומרים בואו נרד לדחוף אותה. היא ממש זחלה.

כל זה היה טוב ויפה עד שהתעוררה בעיה. התברר שחסר פחם לאוניה. נכנסנו לנמל פלרמו כדי להעמיס פחם. התחילו להעמיס ופתאום באה הוראה להפסיק. נודע לשלטונות שזאת אונית מעפילים. ומאחר והאזור היה בשליטה בריטית עיכבו את האוניה. קפטן האוניה אמר לשלטונות הנמל שנוסעים לאלכסנדריה. כדי לשחרר את הספינה התערבו הסוכנות היהודית והגוינט ששיחדו ככל הנראה את אנשי הנמל. עשינו רושם שאנו מורידים קצת פחם, אבל השארנו את הרוב.

קיבלנו היתר לצאת את הנמל. עוד לא הספקנו להתרחק ומטוסים התחילו לחוג מעל האוניה כדי לדעת מה בדיוק מתרחש בה. העליה על הסיפון הייתה אסורה. אפילו כדי לנשום קצת אויר. למחרת שלוש פריגטות מלחמה אנגליות רודפות אחרינו ואז ידענו שהכל נגמר. כל בוקר היו הפריגטות עוברות על ידינו ואומרים good morning מסתובבים על ידינו ומתרחקות. שאלו אותנו לאן פנינו מועדות, אמרנו להם למצרים. הם רצו לכוון אותנו ואמרו שאנחנו לא נמצאים במסלול הנכון והודיעו לנו קחו את ההגה מזרחה. האוניה באמת פנתה לכוון שמסרו לנו. זמן קצר אחרי שנעלמו שוב חזרנו למסלול שלנו. למחרת שוב באו והודיעו שטעינו בדרך והמשחק הזה נמשך כמה ימים.

הייתה בינינו בחורה שדברה היטב אנגלית, שדיברה איתם לפי הוראת השליח שהיה באוניה. שנמנע מלהיראות על הסיפון שמא יכירו אותו האנגלים. לאנשים לא הייתה יותר סבלנות הם נחנקו למטה והתחילו לעלות על הסיפון. ואז כל העניין נעשה ברור כשמש שזו אונית מעפילים.

אוניות המלחמה ליוו אותנו כל הזמן והתחילו לעשות הכנות לפשיטה עלינו; העמידו רשתות על סיפוניהן, הורידו חבלים עם טבעות בדפנות מאחר שהם התכוונו להתנגש בנו. ואכן כשהגענו למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל הן התנגשו בנו. פריגטה אחת באה מצד ימין השנייה משמאל והאוניה שלנו יצאה מכלל שימוש. חיילים התחילו לקפוץ עלינו מהסיפון שלהם עם מקלות ועם גז

מדמיע. הם היו מצוידים בכובעי פלדה.

ההתנגדות שלנו לא החזיקה מעמד הרבה זמן. לא היו לנו אלא כמה קופסאות סרדינים ריקות שאספנו וכמה קרשים. לעומת הכוח המאורגן שלהם עם זרנוקי מים חמים. בקיצור הביסו אותנו. נתקבלה הוראה להפסיק את ההתנגדות. דרך אגב כאשר התנגשו בנו חשבתי שהאוניה עומדת לטבוע והתחלתי לדאוג לאמא. אני יכול לשחות אבל היא לא. אמנם, בבוקר, חלקו לנו חגורות הצלה. אחרי זמן קצר האוניה התיישרה, קשרו אותה לאחת מהאוניות הבריטיות וגדרו אותנו לנמל חיפה. בנמל הייתה איזה תחנת בדיקה רפואית. רופא הסתכל פחות או יותר עלינו ומי שהיה צריך טיפול רפואי הועבר באמבולנס. והייתה משפחה אחת שהועברה למחנה בעתלית מפני שבתם הייתה חולה.

העבירו אותנו לאוניה מיוחדת בשם *Ocean Vigour* לקפריסין הגענו ב-1.6.47. הכניסו אותנו למחנה קיץ מחנה 55 .

הגענו למחנה לוותה באירוע מוזר. במחנה היו אנשים שהגיעו מהשואה - ניצולים מאירופה. כששמעו שהגיעה אוניה מצפון אפריקה הם היו המומים. הם חשבו על אנשים פראיים. כשראו את הראשונים ממש התפלאו; בנות, ילדים ובחורים צעירים. אחר כך נודע לנו במקרה מאחד מהם שדיבר קצת צרפתית. הוא סיפר לנו שהיו נשים שהגיעו מהשואה נכנסו עם הבחורות שלנו לשירותים - מחראות כמו בצבא - והציצו להן כדי להיווכח שלנשים שלנו אכן אין זנבות.

ישבנו באוהלים וקיבלנו פרודוקטים. חיכינו לצאת לארץ. המחנה היה סגור בגדר תיל ושמירה במגדלים עם זרקורים. התארגנו בקבוצה כ-10-8 צעירים במסגרת תנועת הבונים במחנה. אמא, שהייתה הבחורה היחידה בקבוצה הייתה אחראית לאקונומיה. כך הסתדרנו בנושא האוכל. היינו חופשיים במחנה, אף אחד לא אמר מה לעשות. עשית מה שרצית. החברה שלנו שידעו עברית לימדו עברית, אחרים למדו אנגלית ואני ביניהם ואפילו התאמנו בקרב פנים אל פנים.

במחנה היה כלב שקראנו לו בוויין על שם שר החוץ של אנגליה. זה הרגיז את החיילים האנגליים.

חברים באוהל תנועת הבונים: מימין לשמאל: רחל ביטון, משה אזולאי, אליהו סויסה, ראובן פרץ, אליהו ביטון וזק פרץ.

במחנה הייתה מכסת שחרורים. כל חודש קבלו כ-750 איש היתרי יציאה. הייתה ועדה מקומית של נציגי המחנה שבדקה מועמדים לשחרור לפי קבוצות גיל; עד גיל 17 ומגיל 45 הלאה. לגילאי 17 עד 45 לא אפשרו לעלות ארצה כדי שלא נתגייס לצבא. כשנכנסתי הסתכלו עלי ורמזו לי ללכת לגלח את השפם ולחזור. הורדתי את השפם. ונקבע שאני בן 17.

נכללתי ברשימה המשתחררים והתכוננתי לכך. והנה שוב פעם פוליטיקה. אישרו רק לנשים הרות לקבל היתרים. שכנעתי את אמא לצאת ושאני אברח. הצלחתי לעבור את המחסום של קציני האויב הבריטיים שבדקו תעודות עולה. הגעתי למשאית ועליתי עליה עם אמא. ישבתי בפינה וכיסו אותי עם כל המטענים שהביאו. המשאית עברה ביקורת ונספרו האנשים, אותי לא ראו. הגעתי לנמל פמגוסטה גם פה הצלחתי איך שהוא לעבור את המחסום. והנה לפתע פתאום

בעליה לאוניה שתקח אותי ארצה מישהו מהמחנה שהיה אתי בא וסחב מהיד שלי את המזודה שהחזקתי אולי כדי שיראה שגם הוא לוקח משהו ביד. בינתיים התפתח בינינו ויכוח, והנה קופצים כמה חיילים עם רובים עוצרים אותי ומבקשים את הסרטיפיקט. היה בידי הסרטיפיקט של אמא. אני מראה להם אותו מנסה לעבוד עליהם. והם אומרים שזה כרטיס של נשים. תיכף העבירו אותי למעצר. אמא הקימה צעקות, ומיד העלו אותה על האוניה. היא בכתה, צעקה ורצתה לחזור. השליחים לא נתנו לה. הם הבטיחו לה שישחררו אותי בקרוב. היו עוד כמה כאלה שנתפסו איתי. בקיצור העבירו אותנו למעצר, וחיכינו עד שהחזירו כל אחד למחנה שלו. בינתיים האוניה הפליגה.

אמא שהייתה בהריון השתחררה ביולי 1948. ישבתי במחנה 21 חודש. עם חיסול המחנות הגעתי ארצה בפברואר 1949.

חיפה, 1981

מבחר מקורות

- אביגור, שאול. לסיכומו של מפעל ההעפלה. עמ' 51-31. בתוך: אביגור, שאול (עורך). עם דור ההגנה-פרשיות ודמויות. הוצאת מערכות. תל-אביב. תשי"א.
- אביטבול, מיכאל. הפעילות הציונית בצפון-אפריקה עד סוף מלחמת העולם השנייה. פעמים 2. חוברת 1. תשל"ט. עמ' 91-65.
- אברהמי, חנה. ראשיתה של התנועה הציונית החלוצית בצפון-אפריקה 1943-1948. שורשים במזרח, א'. 1986. עמ' 240-191.
- אברמסקי-בליי, עירית. ההכשרה הציונית בג'רבה. עמ' 493-475. בתוך: הרווי, זאב. חזן-רוקם, גלית. סעדון, חיים. ואמנון, שילוח. (עורכים). ציון וציונות בקרב יהודי ספרד והמזרח. משגב ירושלים. ירושלים. תשס"ב.
- אלפסי דוד. כנס על ההעפלה מצפון אפריקה. יד טבנקין. (10.1.82) עמ' 24-23.
- בן-חיים, אפרים. השליחות הארץ ישראלית לצפון אפריקה התקופה הראשונה 9/1948-1943. עמ' 17-4. בתוך: יום עיון ארגון פעילי המחותרת וההעפלה ואסירי ציון בצפון אפריקה. יד טבנקין. רמת אפעל. 1994.
- בן חיים (פרידמן), אפרים. ההעפלה מצפון אפריקה, שלוש אוניות. שורשים במזרח א'. 1986. עמ' 241-320.
- בן חיים, אפרים. עמ' 554-551. בתוך: שליחות לגולה 1948-1948. יד טבנקין. רמת אפעל. 1989.
- בן-שמחון, רפאל. עליית יהודי מרוקו לארץ ישראל לא פסקה על אף התנאים הקשים וסכנות הדרכים. במערכה. גיליון 260. אוגוסט 1982. עמ' 13-12, 25.
- ברד, שלמה. שליחות ושליחים לארצות המזרח. שורשים במזרח א'. 1986. עמ' 65-11.
- ברד, שלמה. שליחות ושליחים לארצות המזרח. שורשים במזרח ג'. 1991. עמ' 189-145.
- גויטע, יוסף. קטעים מיומן ההכשרה בטריפולי מיום יסודה ועד סגירתה (פרעות 1948). עמ' 190-131. בתוך: רובין, בן-ציון. (עורך). לוב הדים מן היומן פרק בפעילות הציונית של יהודי לוב. האגודה למורשת יהדות לוב. ירושלים. 1988.

הירשברג, חיים, זאב. תולדות היהודים באפריקה הצפונית: התפוצה בארצות המגרב מימי קדם ועד זמננו. מוסד ביאליק, ירושלים, תשכ"ה.

הראל, חיה. קול קורא של הרצל אל יהודי צפון אפריקה. כיוונים. חוברת 12-11. דצמבר 1997. עמ' 48-49.

חג'ג-לילוף, יעקב. הקשר בין קהילת יהודי תוניס ובין יהודי לוב בתקופת מלחמת העולם השנייה. כנס יהודי לוב. אוניברסיטת בר אילן. 1998. עמ' 120-122.

חמל, רפאל. עמ' 602-608. בתוך: שליחות לגולה 1945-1948. יד טבנקין. רמת אפעל. 1989.

חרקובסקי, ישראל. עם אוניית המעפילים הראשונה מצפון מאפריקה. מבפנים. כרך י"ח. חשון תשט"ו. עמ' 273-277.

ירקוני, הלל. ספינות מעפילים מ-א' עד ת' או מ'כוכב' עד 'קרב עמק איילון'. הוצאת גוונים. תל-אביב. 2005.

לסקר, מ. מיכאל. ישראל והעלייה מצפון אפריקה 1970-1948. מכון בן גוריון, שדה בוקר. 2006.

לסקר, מ. מיכאל. תולדות הפעילות הציונית בקהילות היהודיות במרוקו, בתוניס ובאלג'יריה 1897-1947. סקירה חודשית. 8. תשמ"ג. עמ' 32-9.

נוסינוב, ננה. ההולכים על המים. ההעפלה מאיטליה 1948-1945. עבודת מ.א. האוניברסיטה העברית. תשכ"ט.

סילורה, דוד. ההעפלה מארצות המזרח. עמ' 111-123. בתוך: נאור, מרדכי. (עורך). עליה ב. עידן. 1. יד בן צבי. ירושלים. 1982.

סלושץ, נחום. נפוצות ישראל באפריקה הצפונית. ספריית קו לקו. ירושלים. 1946.

סעדון, חיים. ההעפלה מספאקס לפני קום המדינה. עמ' 334-347. בתוך: שפירא, אניטה. (עורכת). העפלה מאסף לתולדות ההצלה, הבריחה, ההעפלה ושארית הפליטה. אוניברסיטת תל-אביב. תל אביב. 1990.

צור, ירון. העלייה מארצות האסלאם. עמ' 57-82. בתוך: צמרת, צבי ויבלונקה, חנה. (עורכים). העשור הראשון תש" - תשי"ח. יד בן צבי, ירושלים, 1991.

צור, ירון. קהילה קרועה יהודי מרוקו והלאומיות 1954-1943. עם עובד. תל אביב. 2002.

קסטל, כלב. שליחותי באפריקה הצפונית. שורשים במזרח א'. 1986. עמ' 321-361.

קסטל, כלב. עמ' 555-581. בתוך: שליחות לגולה 1945-1948. יד טבנקין. רמת אפעל. 1989.

רב שיח: הגנה יהודית בארצות צפון אפריקה. יד טבנקין. רמת אפעל. 1984.

שוראקי, אנדרי, נתן. קורות היהודים בצפון אפריקה. עם עובד. תל אביב. 1975.

שמלץ, עוזיאל. העלייה ההמונית מאסיה ומצפון אפריקה: היבטים דמוגרפיים. פעמים 39. עמ' 15-63. 1989.

שרביט, יוסף. הנוער בעלייה - תנועת שרל נטר. משרד הביטחון והוצאה לאור. תל אביב. 2000.

שרף, מיכל. הפעילות הציונית בעיר נאבל בתוניסיה בראשית המאה ועשרים. מהות. כתב עת ליצירה יהודית 24. עמ' 137-146. 2002.

Toledano, Josef. Une Histoire de Familles. Les Noms de Famille Juifs D'Afrique du Nord des Origines a Nos Jours. Editions Ramotal. Jerusalem. 1998

מבחר יומנים וספרי זיכרונות

אבוטבול, יהודה. שני אחים בסאפי ילדות בצל מלחמת העולם השנייה. ללא ציון הוצאה. 2006.

אוחיון, אלי. פרק עלום בתולדות יהודי מרוקו במאה העשרים. תרגמה מצרפתית בת-עדה חגית. הוצאת גמא, 2017.

אבידוב, יאני. נתיבים נעלמים. העפלה במחתרת, במדבר ובים. עם עובד. תל אביב. תשט"ו.

אביטל, רפאל. למען אחיי ורעיי. הוצאת קווים אישיים. תל אביב. 2009.

איזיק, דוד. 'משמר העמק'. עמ' 68 בתוך: ינאי, שמואל. אלמוג, יוסף. (עורכים). השערים הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל אביב. תשס"א..

אליאב, אריה (לובה). הספינה אולואה סיפורו של ארטור. עם עובד. תל אביב. 1977.

אלמוג, יוסקה. 'הנחשון/קסטל'. עמ' 75. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים).
השערים הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל
אביב, תשס"א.

בועז, אריה. עלום ונוכח בכל. סיפור חיו של שאול אביגור. ההוצאה לאור משרד הביטחון.
2001.

בן-המוזג, חיים. ממרוקו לישראל סיפורו של מעפיל בלתי לגאלי באוניה 'יהודה הלוי'.
הוצאת עידן חדש. נתניה. 1998.

בן-הרוש, אליהו. שורשים: תולדות משפחת בן הרוש. כפר חב"ד. ללא ציון שנה.
בן-ציון, יעקב. 'לקוממיות'. עמ' 138. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים). השערים
הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל אביב,
תשס"א.

בן-שמחון, גבריאל. המהלכים על המים. 'הקיבוץ המאוחד'. תל אביב. 1997.

ברמן, אריה. אוניות המלחמה של המעפילים. אריה ניר. תל אביב. 2009.

גפן, בני. 'הברק'. עמ' 169. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים). השערים הפתוחים
אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל אביב, תשס"א.

גפן, בני. 'משמר העמק'. עמ' 69. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים). השערים
הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל אביב.
תשס"א.

גרניפלד, מורי. הצי הסודי של היהודים (1946-1948). הוצאת גפן. ירושלים. 1994.

דיין, דודו (עורך). עושים מדינה. ההוצאה לאור משרד הביטחון. תל אביב. 1991.

דרור, יוסף. 'המעפיל האלמוני'. עמ' 196. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים).
השערים הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל
אביב, תשס"א.

הכלפוני, שלום. בליל שמירה. עמ' 41-48. בתוך: חבס, ברכה. (עורכת). שבטים קובץ
סיפורים ורשימות של עולים חדשים. עם עובד. תל אביב. תשי"ג.

הכרמלי, אליהו (לולו). עד עלות השחר. קריית ספר. ירושלים. תשל"ח.

הראל, יוסי. ה'אקסודוס'. עמ' 223. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים). השערים הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל אביב, תשס"א.

כהן-פרנקו, נדיה. בדרך שלי. דוקסטורי. רעננה. 2009.

כהן רחל, בריק עדה, דרום יואל ושחר, גד. (עורכים). תנועת 'צעירי ציון-דרור' עדות וסיפור גרעיני הגשמה ופרשיות. המרכז לחינוך ותרבות, ההסתדרות העובדים הכללית. תל אביב. 1994.

כחלון, חיים. ההעפלה מלוב סיפור הגבורה של יהודי לוב ומאבקם לעליה ארצה. הוצאת המחבר. תשנ"ט.

כלפון-פוני, שלום. את אחי אנוכי מבקש. הוצאת אופיר. יהוד. 2012.

מימון, יוסף. תולדות ההעפלה עמ' 263-268. בתוך: חג'ג'-לילוף, יעקב. (עורך). תולדות יהדות לוב, מראשית ההתיישבות היהודית בלוב ועד עלייתם וקליטתם בארץ. הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב. אור יהודה. 2000.

סוכרי, יוסי. בנגאזי-ברגן בלזן. עם עובד. תל אביב. 2013.

פבי, גבי. 'מולדת' ו'ארבע החירויות'. עמ' 148. בתוך: ינאי, שמואל ואלמוג, יוסף. (עורכים). השערים הפתוחים אסופת זיכרונות העפלה 1945-1948. פל"ים. מהדורה שנייה. תל אביב, תשס"א.

פדלון, צ. אדאדי. עליה ב. עמ' 269-274. בתוך: חג'ג'-לילוף. (עורך). יעקב תולדות יהדות לוב, מראשית ההתיישבות היהודית בלוב ועד עלייתם וקליטתם בארץ. הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב. אור יהודה. 2000.

פרלוב, אמירה. באים מאהבה. משרד הביטחון ההוצאה לאור. תל אביב. 2006.

שילון, מאיר. העלייה מלוב. עמ' 317-321. בתוך: פריג'א, זוארץ. עמישדי, גויטע. צוריאל, שקד. פריג'א, תייר. גבריאל, ארביב. (עורכים). יהדות לוב. הוצאת ועד קהילות לוב בישראל. תל אביב. 1960.

שמר, גדעון. אחד מארוקני. בתוך: קשת סופרים, ילקוט לדברי-ספרות של סופרים-חיילים. הוצאת שרות התרבות של צבא הגנה לישראל. תש"ל. עמ' 73-82.

Gues, Arlette. *La Passagere de L'Exodus. Recite recueilli par Chaapsal. Madeleine. Edition Robert Lafont. Paris. 1978.*

